

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

Január 2023/258

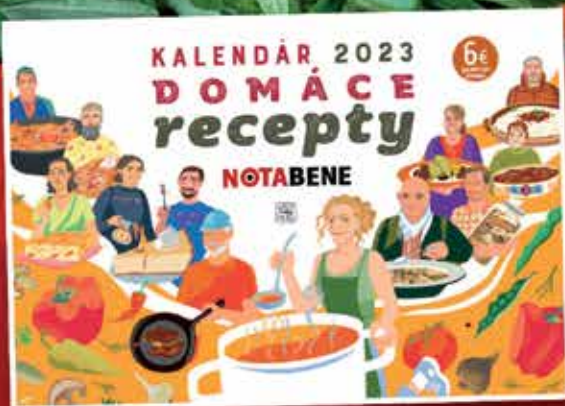
Dobré správy

S CHUŤOU DO NOVÉHO ROKA S KALENDÁROM NOTA BENE

6€
polovica pre
predajcu

**DARČEKY
Z NOTA BENE
POTEŠIA
A POMÔŽU**

Ilustrácia na obálke: Sasha Chagina

Rozhovor
Česať proti srsti

4

Téma
Objavy roka

8

Téma
Dobré správy zo sveta

14

Príbeh
Knihy písané bradou

16

Téma
Príroda si vydýchne

18

Pútnik
Druhá šanca

28

Reportáž
Nezostali sami

38

Lepšie, ako sme dúfali

Mám dve správy. Jednu dobrú a jednu zlú. Ktorú chcete počuť ako prvú? Mnohí si asi vyberieme tú horšiu. Sme nastavení na prežitie, a je to tak v poriadku. Radšej sa trikrát zľaknúť vlastného tieňa, akoby nás mal raz zožrať predátor.

Táto sebazáchovná tendencia sa však akosi nepekne zvrtila. George Grebner pomenoval syndróm zlého sveta, ktorým trpí mnoho vášnivých divákov správ. Stali sme sa svetom cynikov, ktorí očakávajú to najhoršie.

Jeden anglický učiteľ v roku 1954 vymyslel príbeh o chlapcoch, ktorí stroškotajú na opustenom ostrove a vytvoria si spoločnosť s vlastnými pravidlami. Spoiler alert – nedopadlo to dobre. Tým učiteľom bol William Golding a za svoju knihu Pán múch získal Nobelovu cenu. Kniha sa stala bestsellerom a mnohé generácie pri jej čítaní oplakávali temnotu ľudského srdca.

V knihe Ľudskosť od Rutgera Bregmana sa nachádza celkom iný príbeh, ktorý sa skutočne stal v 60. rokoch. Šesť chlapcov stroškotalo na tichomorskom ostrove Ata. Na rozdiel od knižných stroškotancov im oheň nevyhasol. Vyše roka sa pri ňom poctivo striedali, tak ako pri plnení iných povinností. Keď sa niektorí z chlapcov pohádali, rivalov poslali na opačné strany ostrova vychladnúť a potom ich priviedli, aby sa jeden druhému ospravedlnili. Keď si jeden z chlapcov zlomil nohu, vyrobili mu improvizovanú dlahu a ťahali prácu aj za neho. Na rozdiel od knihy prežili všetci.

Vždy je dobrou správou, keď je skutočnosť lepšia ako naše predstavy. Dobré správy jednoducho potrebujeme. Nielen preto, že potrebujeme nádej. Sú súčasťou reality, ktorá sa občas stratí v preklade.

Bregman sa vraj pri písaní svojej knihy naučil, že ak má pochybnosti o ľuďoch, má o nich predpokladať to najlepšie. Ako hovorí psychologička Maria Konniková, oveľa lepšie je prijať fakt, že vás z času na čas podvedú. Je to len malá cena za luxus, ktorým je život plný dôvery k druhým ľuďom.

Sandra Pazman Tordová, šéfredaktorka

P. S. Aj v NOTA BENE prinášame dobré správy a na problémy sa radi pozeráme cez riešenia. Pomôžte nám získať nových čitateľov. Súčasná kríza vážne zasahuje našich predajcov. Náklady na život a ceny ubytovní sa rapídne zvýšili. Kúpťe navyše jedno číslo NOTA BENE a potešte ním priateľov. Môžete tak svojmu predajcovi pomôcť získať nového zákazníka. Ďakujeme, že ste s nami.

NOTA BENE

1 2023

Editoriál

3

Česať proti srsti

Jana Čavojská

Zlé správy učia pocitu bezmocnosti, dobré ukazujú, že problém je riešiteľný. Dnes je negativizmu toľko, že mnohí prestávajú sledovať spravodajstvo úplne. Odpoveďou môže byť žurnalistika zameraná na riešenia.

Negatívne správy nám z evolučného hľadiska pomáhajú prežiť a šíria sa rýchlejšie než tie dobré. No z dlhodobého hľadiska majú dobré správy väčší virálny potenciál a dostanú sa k viacerým čitateľom. Moderné technológie na nás chrlia také množstvo informácií, že ich náš mozog nestíha analyzovať. Peter Ivanič z mediálnej iniciatívy Svet medzi riadkami vidí obrovský význam v žurnalistike zameranej na riešenia. Práve tá môže ľuďom pomôcť, aby robili čo najviac informované rozhodnutia o veciach verejných.

Kedy začali vznikať nezávislé médiá?

Ešte v absolutistických monarchiách chceli určité vrstvy spoločnosti usporiadať veci verejné inak. Šľachta mala privilégiá dané od Boha. Podnikatelia ich získavali na základe svojho finančného vplyvu. Prestalo sa im páčiť, ako moc do vecí zasahuje. Najprv sa o tom rozprávali medzi sebou. Potom začali vytvárať mediálne výstupy. Súvisí to aj s vynálezom knižtlače, ktorý umožnil rýchlo šíriť informácie. Paralelne s informáciami od panovníka začali vychádzať aj iné, často protichodné informácie. A to je zárodok nezávislých médií. Neskôr prišli takzvané penny press. V 19. storočí bola už tlač dostupná. Noviny sa predávali po jednej penny a bol to ťažký bulvár, často vymyslené senzácie o dvojhlavých ženách a podobne.

Takže bulvár nie je vynález našej doby. Aká bola cesta k médiám, ktoré sa snažia dodržiavať etické princípy, aby sa dalo spoľahnúť na ich nezávislé spravodajstvo?

To je výdobytok 20. storočia. Média si povedali, že budú strážiť demokraciu. Že budú strážnym psom štátu. S tým súvisia aj zlé správy. Tie neboli vždy štandardom. Je to fenomén posledných sedemdesiatich rokov. Na katedrách žurnalistiky študentom neraz hovoria, že iba zlá správa je správa. Novinová správa nie je z toho, keď lietadlo normálne pristane, ale keď havaruje. Samozrejme, nebudeš informovať o každom lietadle, ktoré pristane. Ale kedysi správy neboli až také negatívne ako dnes. Súvisí to aj s tým, ako médiá začali kontrolovať štát. Informovali o tom, ako mocní zneužívajú moc. No trochu sa to zopsulo. Dospeli sme k príliš veľkým

negatívam. U čitateľov to vyvoláva frustráciu. Výskumy pritom dokazujú, že pozitívny obsah má virálnejší potenciál ako negatívny. Negatívne správy sa síce šíria rýchlejšie, no z dlhodobého hľadiska majú tie pozitívne väčší dosah.

Ako poznačila nesloboda našich médií počas totality ich vývoj v porovnaní s krajinami, ktoré takéto obdobie nezažili?

Ešte pred desiatimi rokmi pracovali v našich redakciách veľmi mladí editori. Pre médiá zo západných krajín bola predstava, že by mal editor tridsaťdva rokov, úplne absurdná. V 90. rokoch však z našich médií odišli ľudia spojení s bývalým režimom. Mohli byť žurnalisticky zruční, editovať kvalitne, no boli poznačení totalitou. Neskôr odišli tí, ktorí pracovali v médiách poznačených mečiarizmom. Zmizla celá jedna generácia. Chvilu trvalo, kým sa doplnila. Nefungoval inštitút élava a staršieho kolegu, ktorý ho ťahá. Ale myslím si, že naša žurnalistika bola napriek tomu kvalitná. Stále je veľmi dobrá a hlavne slobodná. Keď sme napríklad robili prieskum o pokrývaní migrácie, zistili sme, že kým české médiá prepadli verejnému a politickému diskurzu, plnému hejtu, u nás to médiá neurobili. Podávali iné vysvetlenia, robili zrkadlo, strážneho psa. Áno, publikum to vnímalo negatívne, lebo ho česali proti srsti. Cieľom žurnalistiky však nie je česať po srsti, ale ukazovať čo najpresnejší obraz reality, aby ľudia mohli robiť čo najlepšie informované rozhodnutia.

Skutočne ľudí viac priťahujú negatívne správy?

Z evolučného hľadiska pomáhali prežiť. Ľudia si pri ohni povedali, kde niekoho zabil mamut a kde sú bahniská. Toto máme v sebe zakódované. Negatívne správy nás priťahujú. Problémom je ich pretlak. Informačné prostredie nás neustále niečím krmí a už to nedokážeme filtrovať. V minulosti sa k nám dostávalo menej informácií. Mohli sme ich analyzovať. Teraz na nás informácie útočia z každej strany, no náš mozog na ich množstvo ešte nie je pripravený. Nestihol sa vyvinúť tak rýchlo ako technológie. Pri tvorbe správ zohrávajú úlohu aj kliky na webe. Ak sa niečo číta na online viac, editor to ešte vytiahne do popredia, lebo vidí, že tak získa viac

klikov – a na tie sú naviazané príjmy. A ľudia si vyklikávajú obsahy, ktoré sú podľa nich dôležité. No ja si nemyslím, že čitatelia sú vždy schopní posúdiť dôležitosť obsahu.

Kto by mal teda určovať, aký obsah je dôležitý?

Ten, kto ho vytvára a nesie zaň zodpovednosť. O tom je žurnalistika. Dnes máme web 2.0, založený na tom, že ktokoľvek môže publikovať čokoľvek. Ale to nie je žurnalistika. Tá má v sebe obsiahnutý edičný proces. Rozhodnutie, o čom budeme hovoriť, lebo je to z nejakého dôvodu dôležité, a niekoľko očí, cez ktoré obsah pred publikovaním prejde. Máme spoločenskú zodpovednosť prinášať čo najpresnejší obraz reality, ktorý ľuďom pomôže robiť dobre informované rozhodnutia. Na sociálnych sieťach to neexistuje. Blogeri a influenceri majú obrovský vplyv, ale nulovú spoločenskú zodpovednosť. Často u nich absentuje odbornosť, no na rozdiel od novinárov sa na názor väčšinou nepýtajú odborníkov. Preto si nemyslím, že je správne, ak publikum určuje, ktoré informácie sa k nám dostanú.

Novinár by mal prijať morálny záväzok, že bude dodržiavať etické štandardy svojej profesie. Samozrejme, kvôli slobode tlače nemôže existovať kontrola jeho dodržiavania, no môže to byť aspoň minimálna záruka objektivity?

S webom 2.0 a možnosťou publikovať čokoľvek sa začalo uvažovať, ako sa mení definícia žurnalistiky, a to práve cez etické štandardy novinárskej profesie. Ja osobne vnímam definíciu žurnalistiky veľmi inkluzívne. Aj bloger môže byť žurnalista, ak dodržiava etické štandardy a cíti spoločenskú zodpovednosť. Rovnako ako u novinárov ide skôr o samokontrolné mechanizmy. Lebo médiá musia byť nezávislé.

S tým súvisí aj miera slobody pre médiá, ktoré pracujú s informáciami skresľujúcim spôsobom a šíria konšpirácie a fake news.

Sú to vôbec novinári? Etická stránka žurnalistiky a edičný proces u nich absentujú. Obvykle nie je známa ani ich redakcia, používajú pseudonymy, nezverejňujú priame kontakty ani poštovú adresu. Nepoznáme zdroje ich financovania. A to

je problém, lebo práve zdroje financovania napovedajú o tom, aké záujmy za médiom môžu byť. Ak médium niekto financuje, je to v poriadku, ak o tom čitateľ vie. Keď čítam médium ropného magnáta, je mi jasné, že informácie o tejto téme a téme ochrany životného prostredia môže podávať tendenčne. Ale ak isté médium rokovalo na ruskej ambasáde o finančnej podpore, nepriznalo to, no na verejnosť unikla nahrávka z tohto stretnutia, o čom to môže vypovedať?

Je teda na čitateľovi, aby čerpal informácie od dôveryhodných ľudí, o ktorých vie, že dodržiavajú etické štandardy?

Nie som fanúšikom kritického myslenia ako lieku na všetko. Ľudia, ktorí čítajú dezinformačný obsah, ho vnímajú rovnako kriticky ako smerodajný a plný faktov ako ľudia, ktorí čítajú štandardné médiá. So vzdelaním to evidentne nesúvisí. Výskumy ukazujú, že aj vzdelaní ľudia prepadnú dezinformačným plátkom. Musia tam byť iné premenné. Hovorí sa o tom, že dezinformačný obsah je lákavý pre čitateľov, ktorí sa cítia byť nevypočutí a na okraji spoločnosti. Novinári sú väčšinou príslušníci strednej vrstvy, sedia v redakcii v hlavnom meste a veci vnímajú zo svojej perspektívy. Ako môže vyzeráť obsah, keď nezohľadnia hlasy iných, napríklad perspektívu chudobných? Keď opomínaní dlhodobó vidia, že ich hlas a perspektíva nie sú vnímané, prejdú na druhú stranu, ktorá ich hlas akože zohľadňuje. Príklad z reálneho života: niekde na Slovensku je obec s rómskou marginalizovanou komunitou a majoritní obyvatelia objektívne pociťujú spolužitie ako náročné. Cítia sa – možno aj neoprávnené – menej bezpečne, ich majetok stráca na hodnote, úrodu im kradnú susedia, keď sú hladní. Novinár z hlavného mesta tento aspekt dá do úzadia, aby nepôsobil ako rasista. Politici sa situáciou nezaoberajú. Potom sa tam postaví chalan v zelenom tričku a začne to v úvodzovkách riešiť. Ľudia dôverujú dezinformačným zdrojom preto, lebo sú frustrovaní, že štandardné médiá nezohľadňujú aj ich perspektívu.

Aj preto sa novinári stretávajú s výčtkami a dehonestovaním, ako témam nerozumejú?

Hodnotiť stratégie prežitia ľudí z marginalizovaných rómskych komunít z pohľadu stratégie prežitia človeka zo strednej vrstvy z hlavného mesta, to nemôže fungovať. Robia to novinári aj väčšinová spoločnosť. Typickým argumentom je, že sa treba snažiť. Keď sa narodím vo veľkom meste rodičom s vysokoškolským vzdelaním a finančným zázemím a budem sa snažiť, dostanem, čo chcem. No keď sa s rovnakým talentom a danosťami narodím v rómskej osade, moja štartovacia pozícia bude úplne iná. Spájame to s charakteristickými vlastnosťami konkrétneho etnika. Lenže to súvisí so socioekonomickým statusom. Keď sa na tento fenomén pozrieme globálne, zistíme, že nie je špecifický pre rómske etnikum, ale pre chudobné komunity. Nízka vzdelanosť, nízka zamestnanosť, život zo dňa na deň, iné hospodárenie s financiami. Tieto faktory sú spoločné. Takže je jasné, že nejde o niečo dané etnicky alebo kultúrne. Práve vďaka globálnej žurnalistike si to môžeme celkom dobre uvedomiť.

Zaujíma čitateľov, čo sa deje vo vzdialenom svete? Vyhľadávajú globálne témy?

Výskumy hovoria, že čím je niečo ďalej, tým nás to zaujíma menej. Úlohu zohráva aj miera senzácie. Ak sa stane niečo veľké alebo umrie veľmi veľa ľudí, zaujme nás to, hoci je to geograficky ďaleko. Všeobecne platí: bližšia košeľa ako kabát. S tým, že francúzske či britské médiá vnímajú tú košeľu inak ako naše. Ich predstavivosť a predstavivosť ich publika je iná. Čiastočne za to môže kolonializmus. Ich svet je väčší. Pre Slovákov je susedom Maďarsko, Merkelová prezentovala ako suseda Afriku.

Čo je vlastne globálna žurnalistika a ako sa odlišuje od zahraničnej?

Domáca žurnalistika je, že sa pozrieme, čo sa deje pod oknom. Zahraničná, že vezmeme ďalekohľad a pozrieme sa, čo sa deje v diaľke, ale bez nejakého kontextu. Novinár, ktorý používa globálny náhľad, spája udalosti a javy, ktoré sa dejú vo vzdialených kontextoch a na rôznych kontinentoch, do uceleného príbehu. Tie témy sa týkajú aj nás. Pokrývať tému migrácie len od hranice po hranicu bez kontextu, príčin, dôsledkov, bez globálneho náhľadu neponúka ucelený príbeh.

Globálna žurnalistika robí ucelený príbeh aj zo zdanlivo nesúvisiacich javov a udalostí. Naše mobilné telefóny naozaj súvisia s deťmi v Kongu.

O týchto súvislostiach často hovorí iniciatíva Svet medzi riadkami. Ako a prečo vznikla?

Spojili sme mimovládnu organizáciu, univerzitu a médium. V Hospodárskych novinách sme založili sekciu HN Globálne. Publikujeme tam naše články a články našich študentov žurnalistiky. Prvý väčší špeciál sme uverejnili v denníku Sme. Volal sa Šťastné a konzumné a bol to rozsiahly trojčlánok o tom, odkiaľ prichádzajú naše vianočné darčeky – mobil, tričko a čokoláda. Ako sa čo ťaží a pestuje, za akých podmienok, aké to má environmentálne a ľudskoprávne dopady, ako sa secondhandový tovar potom spätne dostáva do afrických a ázijských krajín a ničí ich trhy. Tento špeciál bol nominovaný na Novinársku cenu.

Koľko informácií získali študenti z osobných skúseností? Chápem, že nemohli cestovať od Uzbekistanu po Ghanu.

Neskôr sme získali zdroje aj na to, aby sme ich mohli vysielat' do zahraničia. No ak nejde o reportáž, ale o analytický článok, nie je nutné cestovať priamo na miesto. Ani v rámci Slovenska, dokonca ani ak ste v jednom meste, sa so všetkými respondentmi nestretávaš osobne. Často stačí telefonát alebo internetový čet. Obmedzenia počas pandémie ukázali, že aj takto sa dá robiť žurnalistika. Kvôli analytickému reportu nemusíš cestovať do Ghany. Môžeš sa však spojiť s miestnymi novinármi, think thankami, profesormi na univerzitách, odborníkmi. Urobiť rozhovor s človekom z Ghany je v dobe súčasných technických možností rovnako nenáročné ako urobiť rozhovor s človekom z druhého konca republiky. Som za to, aby novinári cestovali a témy si ohmatali, ale nefetišizoval by som to. Veľká časť kvalitného obsahu médií môže vzniknúť bez toho. Aj vďaka technickým možnostiam, ktoré v minulosti neboli.

Pomerne novým pojmom v žurnalistike je solution journalism. Ako ho definujeme a prečo je dôležitý?

Žurnalistika zameraná na riešenia je reakciou na negatívne správy.

Iniciatíva vytvárať obsah inak pochádza z USA od novinárov a univerzitných pedagógov. Neskôr sa pridali európske univerzity a novinári. Žurnalistika zameraná na riešenia znamená napríklad, že k téme transformácie regiónu hornej Nitry sa novinár ide pozrieť tam, kde podobná transformácia už prebehla. Zisťuje, aký vplyv malo zatváranie baní na spoločnosť, ako tento problém riešili tam, a potom sa snaží hovoriť o ich riešeniach v kontexte hornej Nitry. Nejde o positive news, teda dobré správy, lebo výsledok nemusí byť pozitívny – hoci solution journalism sa zameriava na pozitívne príklady. Na to používam príklad amerických recidivistov. Graf miery recidívy väzňov v jednotlivých štátoch USA ukazuje, že kým v jednom štáte sa do väzenia v priebehu roka vráti 70 % prepustených, v inom je to 20 %. Bežní novinári píšu o tých 70 %. Žurnalistika zameraná na riešenia sa sústreďí na tých 20 % a zisťuje, prečo je to tak a ako by sa dobré skúsenosti dali aplikovať inde.

Dobré správy – positive news – sú o niečom inom?

Sú skôr príjemným čítaním, zábavnou správou. Že na nejakom le-

tisku nainštalovali prasiatko, ktoré cestujúcich obveselí a sú potom menej stresovaní, je zábavná správa, ale nie riešenie problému. Žurnalistika zameraná na riešenia ide po často fádnych veciach, ako sú napríklad tí recidivisti. A ide do hĺbky, neuspokojí sa s bombastickosťou.

Majú aj pozitívne správy svoj význam?

Vedci urobili analýzu slov ako dobrý a zlý v článkoch publikovaných v rôznych európskych a amerických médiách od 70. rokov minulého storočia po rok 2015. Zistili, že sa postupne zvyšovala tendencia k negatívnemu. V našej časti sveta sa po druhej svetovej vojne všetky ukazovatele zlepšovali. Ľudia mali pocit, že sa budú mať lepšie. Ale v 70. rokoch sa to začalo lámať. Prišla ropná kríza aj politické škandály. Dáta ukázali obrovský skok k negatívnym správam. Pozitívne správy sú naproti tomu príjemným čítaním. Do svojho obsahu ich cielene zaraďujú už aj slovenské médiá ako reakciu na všeobecný negativizmus. Ja napríklad odoberám britský štvrtročník Positive News o tom, čo pozitívne sa stalo. Ale to nie je žurnalistika zameraná na riešenia.

Peter Ivanič (39)

Sociológ a žurnalista, má za sebou aj pôsobenie na projektoch rozvojovej spolupráce v Kirgizsku a na Ukrajine. Člen iniciatívy Svet medzi riadkami o globálnej žurnalistike a globálnych výzvach. Externe vyučuje na Katedre žurnalistiky Univerzity Komenského a ďalších univerzitách. Spolupracuje s mimovládnu organizáciou Človek v ohrození.

Nachádzame sa práve teraz v období beznádejne zlých správ, skepsy a negativizmu?

Je to možné. Ale môže to byť zlom, ktorý posunie žurnalistiku správnym smerom. Napríklad aj v boji s dezinformáciami. Zlé správy učia pocitu bezmocnosti, tie dobré ukazujú, že problém je riešiteľný.

Na Katedre žurnalistiky Univerzity Komenského učíš Globálne výzvy a Globálnu rozvojovú žurnalistiku. Čo najdôležitejšie hovoríš študentom?

Aby si uvedomili, kto sú a prečo vnímajú svet tak, ako ho vnímajú. K vytváraniu obsahu pristupuje novinár s výbavou získanou tým, kde a komu sa narodil, aký je jeho rod, viera, ako bol socializovaný, aké vzdelanie mali jeho rodičia. Toto ovplyvňuje jeho postoje, predsudky a stereotypy. Musí si ich uvedomiť a pracovať s nimi, aby spoločenské javy nehodnotil nepresne. Lebo tak neprinesie čo najpresnejší obraz reality, ale obraz reality, ako si ho predstavuje on. Uvedomiť si svoje predsudky a pracovať s nimi je celoživotný proces. Odhaľovať, kto som, je však aj stimulujúce a zábavné.

Objavy roka

 Otakar Horák

Ak by ľudia nespolupracovali, neexistovala by Medzinárodná vesmírna stanica (ISS), vakcíny ani smartfón vo vašom vrecku. Aj vedecké objavy roku 2022 sú dôkazom toho, že to najlepšie dokážeme, ak odložíme zbrane a ťaháme za jeden povraz.

Misia Artemis I, ktorá odštartovala v novembri 2022, bola prvým krokom ľudstva k návratu na Mesiace (program Artemis), ktorý je naplánovaný na rok 2025. Išlo o nepilotovaný skúšobný let, počas ktorého raketa SLS vyniesla do vesmíru kozmickú loď Orion.

Návrat na Mesiace

Program vedie NASA, no podieľa sa na ňom aj európska, japonská a kanadská vesmírna agentúra a množstvo súkromných spoločností, medzi nimi SpaceX. Na jednom sne spoločne pracujú tisíce ľudí. Hoci pochádzajú z odlišných krajín, hovoria inými rečami, majú inú farbu pleti či iné vierovyznanie, spája ich univerzálny jazyk vedy.

Počas nepilotovaného skúšobného letu Artemis I otestovali nielen novú kozmickú loď Orion, ale aj raketu SLS (Space Launch System). Meria až sto metrov a jej ťah je taký silný, že pri štarte by mohla poháňať šesťdesiat nadzvukových lietadiel Concorde. Silnejšiu raketu ľudia dosiaľ nepostavili. Ďalej od Zeme ako Orion sa nedostala žiadna iná kozmická loď určená na prepravu ľudí.

Planetárna obrana

Vo filme Armageddon z roku 1998 sa na Zem rúti obrovský asteroid. Nárast do planéty by vyhubil všetok život na nej. Hlavný hrdina v podaní Brucea Willisa a jeho partia dobrodruhov preto vyletia do vesmíru, do asteroidu

vyvrtajú dieru a odpália atómovú bombu. Asteroid sa rozpadne a minie Zem. Planéta je zachránená. Happyend.

Lenže Armageddon je predovšetkým hollywoodskym trhákom. Ak by bol asteroid kompaktný, jeho rozpad nie je vôbec istý. Iný typ asteroidov tvoria menšie kusy hornín a prachu a je otázne, aký dôsledok by mal výbuch vo vnútri takého objektu.

Jednou z možností je rozpad telesa, takže na Zem by sa namiesto jedného desaťkilometrového vesmírneho objektu rútili dva päťkilometrové. Pomohli by sme si? Nie. Globálny problém predstavujú už kilometrové objekty. Menších vesmírnych objektov je podstatne viac, no ani ony nie sú pre Zem v dohľadnom čase riziko.

Aj tak je lepšie byť pripravený na možný náraz. Jednu zo stratégií otestovala NASA v septembri 2022, keď takmer sedemstokilogramová sonda narazila do malého mesačika Dimorphos s priemerom 170 metrov (misia DART). Cieľom nárazu bolo urýchliť jeho obiehanie okolo planétky Didymos. Účelom misie bolo overiť, či nárazom možno vychýliť vesmírne teleso z kolíznej dráhy so Zemou. Išlo o vôbec prvú misiu zameranú výhradne na planetárnu obranu.

V októbri sa ukázalo, že projekt bol úspešný. Nárazom sondy sa obežná dráha mesačika skrátila z 11 hodín 55 minút na 11 hodín 23 minút. Metóda tak osvedčila svoju platnosť, no je vhodná najmä pre menšie vesmírne objekty. Zmena dráhy po náraze bola malá a na dosiahnutie výrazného odklonu by sa projekt musel vykonať mnoho rokov pred nárazom do Zeme.

Ďalekohľad Jamesa Webba

Vlani v lete zverejnili prvé zábery z ostrej prevádzky vesmírneho ďalekohľadu Jamesa Webba. Ide o najväčší vesmírny ďalekohľad, aký ľudstvo postavilo. Jeho sila stonásobne prekračuje Hubblov vesmírny ďalekohľad. Niektorí vedci očakávajú, že nový teleskop prinesie do astrofyziky revolúciu a dejiny odboru sa budú deliť na obdobie pred ním a po ňom.

Nové zábery komentovala NASA slovami, že „sa začala nová éra astronómie“. Astrofyzici žasli nad „bezprecedentnou“ citlivosťou zariadenia. Hlavné zrkadlo teleskopu je najväčším zrkadlom, aké kedy letelo do vesmíru. Neexistujú zariadenia, ktoré by ho do vesmíru vedeli vyniesť vcelku, preto sa muselo rozdeliť na osemnásť častí. Pri ceste na Lagrangeov bod 2 (L2) vzdialený od Zeme 1,5 milióna kilometrov (štvornásobok vzdialenosti medzi Zemou a Mesiacom) sa ďalekohľad rozkladal ako origami.

Vesmírny ďalekohľad Jamesa Webba skúma výhradne infračervenú oblasť spektra. Toto žiarenie má nízku energiu a väčšiu vlnovú dĺžku ako viditeľné svetlo. Jeho výhodou je, že umožňuje detegovať zdroje svetla, ktoré by boli vo viditeľnom spektre ukryté za prachom a plynmi. Vďaka tomu možno novým ďalekohľadom zachytiť aj veľmi vzdialené hviezdy a galaxie. Medzi jeho výskumné ciele patrí jadro našej Galaxie (Mliečnej cesty). Ide o veľmi husté prostredie, ktoré obsahuje milión až desať miliónov objektov. Podľa niektorých astrofyzikov ide o mŕtvy región, ktorý dohasína, no iní sa domnievajú, že v ňom stále prebieha intenzívna tvorba hviezd. Touto témou sa zao-

berá aj slovenský astrofyzik Michal Zajaček z Masarykovej univerzity v Brne, ktorý na ďalekohľade Jamesa Webba získal s kolegami dvanásť hodín pozorovacieho času.

Teleskop je ako časový stroj a díva sa na vesmír, ako vyzeral pred miliónmi či dokonca miliardami rokov. Zariadenie už prinieslo názny, že prvá galaxia sa zrejme tvorila rýchlejšie a boli väčšie a hmotnejšie. To znamená, že v nich musela nastať intenzívna hviezdotvorba. Také poznatky sa vymykajú súčasným modelom. Možno sme na prahu nových objavov, ktoré vedeckú komunitu zamestnajú na ďalšie desaťročia či storočia. Podľa astrofyzikov je možné, že ďalekohľad Jamesa Webba zachytí svetlo aj z úplne prvých hviezd, ktoré vznikli zhruba sto miliónov rokov po veľkom tresku.

Teleskop je určený aj na výskum prvých čiernych dier či atmosfér exoplanét – planét z inej planetárnej sústavy. Zo spektrálnych čiar, keď svetlo z hviezdy prechádza atmosférou exoplanéty, možno určiť výskyt jednotlivých molekúl v jej atmosfére. Isté kombinácie molekúl sa vyskytujú iba v prípade, že na planéte je biologická aktivita; išlo by tak o nepriamy dôkaz života. Ak by James Webb našiel život

NOTA BENE

1 2023

Téma

9

na exoplanéte, podľa niektorých by išlo o najväčší objav všetkých čias. Skúste sa zamyslieť, čo by pre vás znamenalo, ak by sa zistilo, že vo vesmíre nie sme sami.

Takmer nevyčerpatelný

Vo februári 2022 vedci oznámili, že pri fúznej reakcii v zariadení Joint European Torus (JET) v Anglicku vyrobili 59 megajoulov energie. Tým takmer trojnásobne prekonal rekord 22 megajoulov z roku 1997. Význam experimentu spočíva aj v miernom predĺžení trvania reakcie na päť sekúnd.

„Ak fúznú reakciu dokážeme udržať po dobu päť sekúnd, v budúcich zariadeniach ju dokážeme udržať aj päť minút a neskôr aj päť hodín,“ povedal Tony Donné, riaditeľ konzorcia EUROfusion, ktoré spravuje JET. Do konzorcia je zapojených skoro päťtisíc vedcov a ďalších pracovníkov z celej Európy.

Jadrová fúzia predstavuje bezpečný a takmer nevyčerpatelný zdroj energie, ktorý by v budúcnosti umožnil prechod na nízko-emisnú energetiku. Fúzna reakcia poháňa Slnko a zvládnuť tento typ reakcie možno prirovnať k tvorbe kúska hviezdy na Zemi. Niektorí si od technológie sľubujú, že pôjde o riešenie klimatickej zmeny. Nevýhodou je, že

od jej reálneho využitia sme vzdialení zrejme ešte niekoľko desaťročí.

Medicína na mieru

Na jar roku 2022 vedci oznámili, že prečítali celý ľudský genóm. Ide o celú genetickú informáciu organizmu, zakódovanú v DNA. V roku 2003 vedci prečítali 92 % ľudského genómu; analýza zvyšku im tak trvala takmer dvadsať rokov. Poznatky sa využijú na doplnenie medzier o ľudskej evolúcii či na pochopenie genetickej zložky niektorých ochorení.

Analýza genómu by sa v budúcnosti mohla využívať ako súčasť personalizovanej medicíny, ušitej na mieru každému človeku. Ako by to fungovalo? Genetická analýza by mohla napríklad ukázať, že žene sa nedarí donosiť dieťa, lebo je nositeľkou genetických variantov, ktoré sa podieľajú na tvorbe krvných zrazenín. V takom prípade by sa nasadili lieky na riedenie krvi. Vďaka genetickej analýze by pacient mohol zmeniť svoj životný štýl, ak by analýza odhalila predispozíciu na cukrovku 2. typu. Presnejšia liečba by sa mohla nasadiť aj v prípade, ak by sa ukázalo, že pacient lepšie metabolizuje niektoré lieky ako iné.

Databáza tvarov proteínov

K nenápadnému, ale o to dôležitejšiemu objavu došlo v lete 2022, keď

britská spoločnosť DeepMind, vlastnená americkou spoločnosťou Alphabet, pod ktorú patrí aj Google, oznámila, že svoju databázu 3D štruktúr proteínov rozšírila z jedného milióna na viac ako 214 miliónov. Prečo je to také významné? Na to, aby ste vymysleli napríklad nové antibiotikum, potrebujete poznať 3D štruktúru unikátnej bielkoviny patogénu, a to až na atomárnu úroveň. V takom prípade možno pripraviť molekulu, ktorá bude cieľiť na citlivé miesto vybraného bakteriálneho proteínu, efektívne sa naň viazať a potlačiť jeho neželanú aktivitu v ľudskom organizme.

Lenže určiť 3D štruktúru proteínu tradičnými metódami môže trvať mesiace či celé roky. Alebo sa nemusí podať nikdy. Inak na to ide nástroj umelej inteligencie AlphaFold od DeepMindu, ktorý používa strojové učenie, aby tvoril predpovede o tvare proteínov. Vďaka tomu bude určenie 3D štruktúry proteínu trvať iba sekundy a bude také ľahké ako vyhľadávanie vo webovom prehliadači.

Databáza obsahuje všetky predpokladané štruktúry proteínov z takmer každého organizmu na Zemi, ku ktorému sú k dispozícii sekvencie aminokyselín. Technológiu možno využiť všade tam, kde sa bielkoviny angažujú v biologických systémoch, čo je prakticky všade. Jediným limitom je fantázia.

Databáza posluží pri vývoji nových liekov, no už ju využili aj pri pátraní po vhodnom enzýme, ktorý by rozkladal plastový odpad – v tomto prípade sa hľadajú také chemické zlúčeniny, ktoré dokonale zapadnú do molekúl plastovej fľaše a rozdelia ich podobne ako kľúč otvárajúci dvere.

Srdce z prasaťa

„Budem kvíkať?“ opýtal sa pacient David Bennett (57), keď mu jeho lekár ponúkol, že mu transplantujú prasacie srdce. Príjemca orgánu vyčerpal ostatné možnosti liečby a jeho zlý zdravotný stav ho vylučoval z darovacieho programu. Transplantácia prasacieho srdca bola jediná možnosť záchrany. K zákroku došlo v januári 2022 v nemocnici v americkom Baltimore. Bennett sa stal prvým človekom, ktorému transplantovali srdce z prasaťa. Orgán bol geneticky upravený tak, aby ho telo lepšie prijalo. Hoci Bennett v marci zomrel, zahraniční lekári aj médiá záťahovali ako historickú udalosť či zlomový bod.

Nebolo to prvý raz, čo došlo k transplantácii srdca od iného živočíšneho druhu. Predtým sa použilo aj srdce šimpanza či paviána. Výhodou prasiat je, že majú podobnú váhu ako ľudia a do dospeljej veľkosti dorastú za asi pol roka.

Na Slovensku sa pred covidom ročne vykonalo 20 až 25 transplantácií srdca. Ďalším zhruba dvadsiatim pacientom s terminálnym srdcovým zlyhávaním implantovali mechanické srdcové podpory. V januári 2022 bolo u nás na čakacej listine vyše 50 pacientov. Čakacia lehota je viac než dva roky.

K orgánom či tkanivám by sa dalo dostať aj iným spôsobom. V lete 2022 vyšla v časopise Cell štúdia o prvých syntetických embryách. Na ich tvorbu využili kmeňové bunky z myši; žiadne spermie, vajíčka ani oplodnenie.

Nobelovka blízko k nám

Silviu Pastorekovú, riaditeľku Biomedicínskeho centra Slovenskej akadémie vied, spoznala verejnosť najmä počas pandémie, keď sa inštitúcia podieľala na sekvenovaní nového koronavírusu (SARS-CoV-2), testovaní vzoriek či na vývoji PCR testov na covid. Na jeseň roku 2022 obdržala experimentálna onkologička a virologička ocenenie ESET Science Award v hlavnej kategórii Výnimočná osobnosť slovenskej vedy. Bolo to za výskum mechanizmov, ktorými sa nádorové bunky prispôbujú nedostatku kyslíka, a za výskum využitia týchto poznatkov v diagnostike a liečbe rakoviny.

Pastoreková a jej kolegovia objavili bielkovinu CA9, ktorá sa nachádza

na povrchu nádorových buniek, ale zdravé bunky ju nemajú. Pomocou protilátky voči CA9, ktorú slovenská vedkyňa pripravila, tím vedcov z Oxfordskej univerzity ukázal, že CA9 sa v nádorových bunkách tvorí pri nedostatku kyslíka. Slovenský tím neskôr zistil, ako bielkovina napomáha rakovinovým bunkám pri tvorbe agresívnejších metastáz. Diagnostika založená na prítomnosti tejto bielkoviny sa už využíva na viacerých svetových klinikách.

Súčastou tímu oxfordských vedcov bol aj Peter J. Ratcliff, ktorému v roku 2019 udelili Nobelovu cenu za medicínu. Pastoreková spolupracovala s nobelistom na viacerých projektoch a majú aj niekoľko spoločných publikácií.

- 1 (str. 8) Misia DART bola vôbec prvou misiou zameranou výhradne na planetárnu obranu. Zdroj: NASA/Johns Hopkins APL/Steve Gribben
- 2 (str. 9) Lekár drží prasacie srdce, ktoré transplantovali pacientovi Davidovi Bennetovi. Foto: AP
- 3 Slabšia umierajúca hviezda vypudzuje plyn a prach, ktorý ďalekohľad Jamesa Webba vidí v nevidaných detailoch. Foto: NASA, ESA, CSA a STScI
- 4 Hlavné zrkadlo ďalekohľadu Jamesa Webba tvorí 18 šesťuholníkových segmentov. Foto: NASA/Desiree Stover
- 5 Raketa misie Artemis I. Foto: AP

52 dôvodov na radosť

Dagmar Gurová archív Martina Smatana

Malé dobré skutky, nápady a milé iniciatívy sa dejú aj v ťažkých časoch. Martin Smatana ich zbiera a mení na nežné textilné ilustrácie. Jeho knihy pomáhajú veriť, že svet sa nerúti do záhuby.

Verný pes hodiny zohrieval zraneného turistu a zachránil ho tak pred zamrznutím. Parašutista pri zoskoku vysypal milióny semienok pôvodných drevín nad vyklčovanou časťou Amazonského pralesa. Diskotéka pre seniorov pomáha proti stareckej demencii a osamelosti.

Ilustrátor a režisér animovaných filmov Martin Smatana opäť zozbieral dobré správy z celého sveta. Z mäkkej vlny a starých textílií už druhýkrát vytvoril päťdesiatdva láskavo ilustrovaných príbehov, ktoré nájdete v jeho knihe Rok dobrých správ.

„Snažím sa vyhľadávať dobré momenty v každodenných situáciách, vnímať dobro a sledovať ho okolo seba. Nevieť posúdiť, či je to niečo, s čím sa

človek narodí, alebo si to dokáže vybudovať počas detstva,“ hovorí. Aj preňho je niekedy náročné udržať si pozitívne nastavenie. „Najmä v týchto ťažkých časoch sa musím vedome snažiť vidieť to dobré. Ale dá sa to.“

Svetríky pre tučniaky

Sústredovanie sa na dobré správy mu pomohlo už v začiatkoch pandémie na jar 2020. „Tiež som bol vystrašený a smutný, netušil som, ako dlho to bude trvať.“ V záplave ťaživých správ, ktoré sa vtedy valili z každej strany, náhodou natrafil na jednu dobrú – o starčekovi, ktorý uštrikoval svetříky pre tučniaky, aby ich zachránil pred ropou, unikajúcou z tankera do oceánu. Krátky príbeh

z opačnej strany sveta Martina zaplavil hrejivým pocitom.

„Vtedy som si uvedomil, že malé dobré skutky sa stále dejú, akurát sa k nám nedostávajú, lebo sú prekryté množstvami správ o pandémie. Povedal som si, že sa od týchto zlých správ trochu odstrihnem. Začal som aktívne vyhľadávať tie dobré a robím to dodnes.“

Zo skúseností vedel, že pri aktivite, ktorá ho bude baviť a zamestná ho, lepšie prečká čas obáv a neistoty. Dobré správy zbierať a pretvárať do textilných ilustrácií najskôr len pre seba a zopár kamarátov. „Bral som to ako psychohygienu. Sem tam som niečo poslal kamarátom, ktorým sa ilustrácie páčili a tiež im troška zdvihli náladu. O týždeň som našiel ďalšiu dobrú správu.

Keďže som musel byť zavretý doma, vystrihoval som si a vyrobil som novú ilustráciu.“

Hebký pocit

Po práci na filme Šarkan, ktorý bol skoro celý vyrobený z textilu, mu doma ostalo veľa látok a starých svetrov. Obchody s umeleckými potrebami boli počas lockdownov zavreté, takže využil to, čo mal poruke. „Textil mi ide pekne dokopy s mäkkosťou a hrejivosťou dobrých správ. Chcel som, aby mal človek, ktorý sa na ilustrácie pozrie, hebký, dobrý pocit. Staré látky, svetre a plst sú na to ideálnym materiálom.“

Ilustrované príbehy sa postupne hromadili, dozvedalo sa o nich čoraz viac ľudí. Medzi nimi aj Peter Michalík z vydavateľstva Monokel. „Nápad sa mu páčil. Povedal, že keby som v tom pokračoval celý rok a vzniklo by 52 príbehov na 52 týždňov, mohol by z toho vydať knižku,“ hovorí Martin.

Myslel si, že bude len jedna. Záznam z obdobia pandémie, ktorý by pripomínal, že sa v tom čase udialo aj všeličo dobré. Pokračuje však ďalej. „Vyplynulo to z reakcií ľudí, aj sám to tak cítim. Vojna na Ukrajine ma utvrdila v tom, že je to naďalej potrebné. Teším sa na časy, kedy už takéto typ knižky nebude treba.“

Dobré správy najskôr hľadal v bežných médiách, v ktorých prevládajú skôr opačné informácie. „Zistil som, že ich pomer voči tým dobrým alebo aspoň neutrálnym je ohromujúci. Takmer 90 percent správ bolo negatívne ladených alebo takých, ktoré v ľuďoch vyvolávajú znepokojenie. Týkalo sa to všetkých možných oblastí.“

Dobro sa znásobí

Neskôr zistil, že vo svete existuje niekoľko portálov, ktoré sa zameriavajú na zbieranie dobrých správ. Denne ich prečítal niekoľko desiatok, kým našiel príbeh, ktorý mu sedel do knižky a bol aj vizuálne zaujímavý.

„Snažím sa nesústredovať na globálne správy typu, že nejaká krajina znížila podiel plastov. Zbieram skôr malé dobré skutky jednotlivcov, dobré nápady, milé iniciatívy,“ hovorí.

Čas strávený prehŕňaním sa v dobrých činoch sa odrazil aj na jeho živote. „Viac sa obklopujem dobrými správami zo sveta. Myslím si, že mám stále prehľad o tom, čo sa deje, ale skôr z tej dobrej stránky. Nemám až taký silný pocit, že svet smeruje do

záhuby, ako som mal, keď som denne čítal správy v bežných médiách.“

Zvesti o dobrých skutkoch ľudí inšpirujú a dobro sa násobí. Od vydania prvej knihy Martinovi mnohí píšú o svojich dobrých správach. O tom, čo dobré videli, počuli, sami urobili. „Ešte nikdy som nezažil to, čo na jednej základnej škole v Ružomberku, ktorá si z dobrých správ spravila celoročnú tému. Vo všetkých triedach a na chodbách mali dobré správy. Vešali ich tam žiaci aj učitelia. Mali besiedky o tom, ako robiť dobré skutky, ako vnímať dobro okolo seba. Bol to neuveriteľne silný zážitok.“

Stretnúť sa s Martinom je veľmi osviežujúce. Niečo z dobra, ktorému venuje toľko pozornosti, prenáša aj na ostatných. Podobný pocit vzniká pri čítaní jeho kníh Rok dobrých správ. Niekoľko by povedal, že je to jeho optimizmom. On tvrdí, že len ten na udržanie dobrého rozpoloženia nestačí.

„Myslím si, že optimisti znášajú obdobie marazmu oveľa ťažšie ako pesimisti. Veľmi citlivo vnímajú, čo sa deje vo svete a kam smeruje naša krajina. Je pre nich ešte dôležitejšie vyhľadávať dobré správy, aj keď sa niekedy môže zdať, že nie je až tak veľa dôvodov na radosť a na úsmev.“

Právo na lásku

Vo Švajčiarsku je zákonom zakázané chovať len jedno morské prasiatko. Dôvodom je, že sú to spoločenské tvory a osamelé jedince v zajatí trpia. Ak jedno z dvojice zahynie, majitelia mu môžu spoločníka zapožičať z agentúry na prenájom morských prasiatok. Zákon zaručuje právo na partákov okrem iných aj pieskomilom, potkanom a činčilám.

Nos na Parkinsona

Sedemdesiatdvaročná Škótkka s výnimočne citlivým čuchom dokáže „vyňuchať“ Parkinsonovu chorobu. U svojho muža zaregistrovala nezvyčajný pach niekoľko rokov predtým, než mu chorobu diagnostikovali. Vedci vďaka nej vytvorili kožný test, ktorý ochorenie odhalí za tri minúty. Skorá diagnostika znamená, že pacienti dostanú podpornú liečbu omnoho skôr a strávia viac kvalitného času s rodinou.

Škóti zmrazili ceny nájmov

Škótska vláda v reakcii na rekordne stúpajúce ceny energií zmrazila ceny nájmov. Úrady vyhlásili moratórium na vysťahovanie nájomníkov, ktorí nevládajú platiť rastúce nájomy. Vláda pripravuje aj novú legislatívu, ktorá má zlepšiť dostupnosť bývania a posilniť práva nájomníkov.

Splnený sen zamestnancov

Štvordňový pracovný týždeň za nezmenený plat je realitou pre viac než tritisíc zamestnancov sedemdesiatich britských spoločností. Vďaka spokojným pracovníkom si 95 % firiem udržalo alebo zvýšilo produktivitu. Veľká časť podnikov plánuje štvordňový pracovný týždeň zachovať aj po skončení experimentu.

Indická matka stromov

Stojedenásťročná Saalumarada Thimmakka zasadila viac než osemtisíc stromov. S manželom nemohli mať vlastné deti, a tak svoj život zasvätili starostlivosti o stromy. Začali s desiatkou stromov, ktorým denne nosili vodu vo vedrách až do vzdialenosti štyri kilometre. Za svoju prácu Indka získala najvyššie štátne ocenenie.

Dobré správy zo sveta

Sandra Pazman Tordová

Lucia Žatkuliaková

Úprimne si povedzme – rok 2022 nepatril k tým najvydarenejším. Vojna na Ukrajine a energetická a ekologická kríza vážne zasiahli naše životy. Aj keď sa to možno nezdá, vo svete sa udiali a stále dejú aj dobré veci. A nie je ich málo. Tu je len niekoľko z nich.

Vybehaná šanca

Slovenská ultramaratonistka Lenka Vacvalová odbehla v Peru osemstopäťdesiatkilometrovú trasu a získala vyše stotisíc eur na kúpu unikátneho prístroja pre detskú onkológiu. Chorým deťom a ich rodinám odkázala, že akokoľvek ťažká je ich cesta, nie sú na nej sami.

Oceánske upratovanie

Holandská organizácia Ocean clean up odstránila už viac ako sto ton odpadu z Tichého oceánu. Neziskovku, ktorá od roku 2013 vyvíja efektívne technológie na čistenie oceánu od plastov, založil vtedy len deväťnásťročný Holanďan Boyan Slat. Organizácia má ambiciózný cieľ vyčistiť svetové oceány od 90 % plastového odpadu do roku 2040.

Jedlo pre zvieratá

Alina Bondarenko každý deň nakrmi vyše sedemdesiat psov a mačiek, ktoré kvôli vojne zostali opustené v uliciach Slavjanska. Aj keď jej nad hlavou lietajú bojové lietadlá, na útek pred vojnou nepomýšľa. Okrem štvornohých zverencov sa stará aj o postihnutú mamu. Zabezpečiť stravu jej pomáhajú aj občasné dary.

Zelená pre vráskavce

Najväčšia lodná kontajnerová spoločnosť presmerovala svoje trasy od pobrežia Srí Lanky, aby ochránila najväčšie tvory planéty – vráskavce ozrutné. Podľa výskumu zníži odklon trasy riziko kolízií o 95 %. Dobré správy prichádzajú aj od príbuzného z Austrálie. Po šesťdesiatich rokoch usilovnej práce na jeho záchranu už nepatrí vráskavec dlhoplutvý k ohrozeným druhom.

Verejná doprava zdarma

Malta sa stala po Luxembursku druhou krajinou na svete, ktorá poskytuje verejnú dopravu zdarma. Prvým európskym mestom s bezplatnou MHD je od roku 2013 estónsky Tallinn. Nasledovalo ho viac než päťdesiat európskych miest, ktoré sa takto rozhodli znížiť nielen uhlíkovú stopu, ale aj sociálne nerovnosti.

NOTA BENE

1 2023

Téma

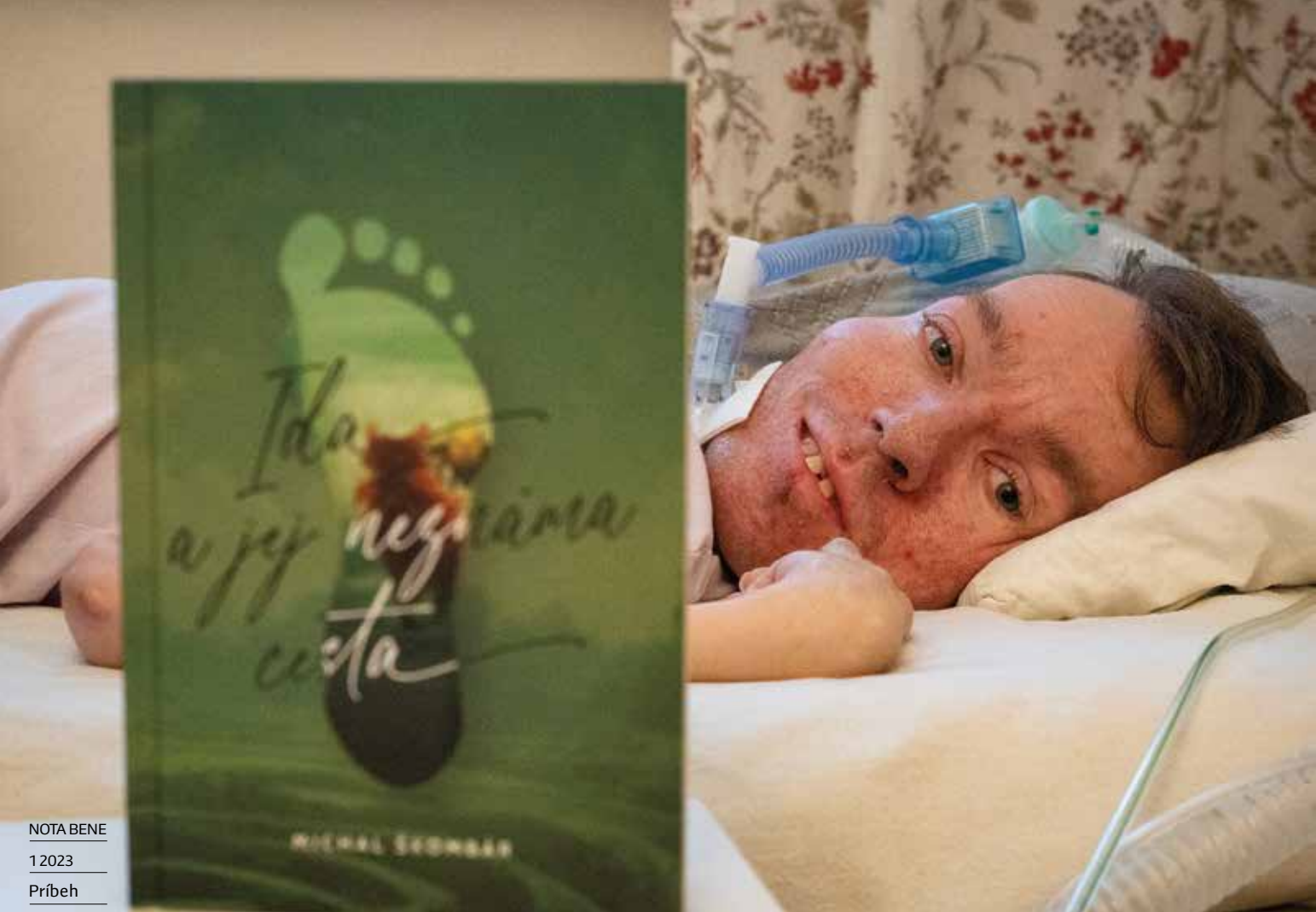
14

NOTA BENE

1 2023

Téma

15

NOTA BENE

1 2023

Príbeh

16

Knihy písané bradou

Jana Čavojská

Písmenko po písmenku vytukáva spisovateľ Michal Škombár na monitore počítača svoje fantasy príbehy. Kvôli svalovej atrofii hýbe iba hlavou a dvomi prstami. Jeho fantázia však letí okolo sveta.

Michal Škombár (32) sa rád a často smeje. Na ruke má v tvare križa vytetované tri slová v angličtine: odvaha, láska a sloboda. Odvaha preto, aby bol napriek všetkému v živote odvážny, nebál sa výziev a hľadal možnosti aj tam, kde sa na prvý pohľad zdá, že nie sú, lebo keď do vecí človek ide naplno, nakoniec sa podaria. Láska, aby sa snažil prinášať iným lásku. A sloboda, aby bol slobodný v práci aj v rozhodovaní o živote. Hoci kvôli vážnej diagnóze leží, má tracheostómiu, dýchať mu pomáha prístroj a pohnúť môže iba

hlavou a dvomi prstami na ruke, nedávno vydal svoju šiestu knihu.

Boľavá sánka

Pracuje približne štyri hodiny denne. Vraj keď začne písať príbeh, sám netuší, ako to skončí. Odvíja sa mu v hlave postupne a on ho písmenko po písmenku ukladá do počítača. Píše bradou. Klávesnicu má na monitore, myškou si nastaví kurzor na konkrétne písmenko a stlačí. Smeje sa, že keď si tento systém vymyslel, sánka ho tak bolievala, že nemohol ani jesť, a písá-

nie mu šlo nekonečne pomaly. Trvalo päť minút, kým vytukal vetu a zapotil sa pritom, ako keby športoval. Dnes dá celú stranu za dve hodiny. Diktovacie aplikácie mu prácu neuľahčia, nemá dostatočne čistú výslovnosť na to, aby umelá inteligencia porozumela, čo presne chce povedať.

Ako dieťa prečítal len Harryho Pottera, ako všetci spolužiaci. Zlomilo sa to na gymnáziu. „Začali vychádzať e-knihy, ktoré som mohol čítať v počítači,“ spomína. Oblúbil si najmä sci-fi a fantasy žánre. Chytila ho trilógia Hry o život. „Aké by bolo skvelé napísať

niečo podobné, povedal som si. Potom som sa o tom v noci rozprával s Bohom. V hlave mi vznikol obraz toho príbehu a postupne pribúdali ďalšie.“ Kniha sa volá Druhá šanca, má 550 strán a je prvým dielom trilógie. Ako inak, fantasy. Hlavný hrdina Mike Hasson má tú istú diagnózu ako Michal. Dostane ponuku, že bude celkom zdravý a bude zachraňovať životy ľudí pod podmienkou, že pre svojich blízkych zomrie.

Po dvoch rokoch práce ponúkol Michal svoj rukopis rôznym veľkým vydavateľstvám. Všetky ho odmietli s tým, že sa nehodí do ich edičného plánu. Druhá šanca nakoniec vyšla v malom vydavateľstve GD Identity – a štyri ďalšie knihy tiež. Krst mala na gymnáziu, kam Michal kedysi chodil. „Bolo pekné stretnúť učiteľov a vrátiť sa na miesto, kde to celé začalo.“ Mimochodom, zmaturovať tam Michal nemohol. Podľa našich zákonov je písomná časť maturitnej skúšky povinná pre všetkých bez rozdielu, a Michal nemôže hýbať rukami. Tak skončil štvrtý ročník bez maturity a vrhol sa na písanie kníh.

Futbal v Liverpoole

Keď má Michal text hotový, prechádza ho a opravuje. Potom ho dostane prvá čitateľka a kritička, Michalova mama. Pomáha mu aj vybavovať telefonáty a robíť fotografie. Mailovú komunikáciu a spravovanie sociálnych sietí zvláda Michal sám.

Najnovšiu knihu, Ida a jej neznáma cesta, si už sám aj vydal. Vytvoril kampaň na darcovskom portáli a podarilo sa mu dokonca vyzbierať viac ako dvojnásobok potrebnej sumy. Občas chodí na besedy s čitateľmi a každý rok sa snaží prísť na Bibliotéku do Bratislavy. Váži si stretnutia s ľuďmi – inými autormi aj čitateľmi. On sám do mesiaca prečíta niekoľko kníh. Má rád Jozefa Kariku a Stephena Kinga, a čo sa týka slovenskej fantasy, myslí si, že je porovnateľná so svetovou. Len škoda, že Slováci čítajú tak málo domácej tvorby...

Na písaní Michal miluje, že pretaví svoje sny a fantáziu do skutočnosti a rozdáva tým pekný pocit. „Keď držím v rukách knihu a viem, že niečo, čo bolo predtým iba v mojej hlave, je skutočnosť, viem, že to, čo robím, má zmysel,“ hovorí a pokračuje, že za úspech považuje reakcie od čitateľov.

Aj pozitívne, aj tie kritické. Povzbudia ho do ďalšej tvorby.

Keby nepísal knihy, Michal by vraj komentoval futbalové zápasy. Baví ho všetko okolo športu, hlavne futbal a hokej. Keď bol mladší, vedel veľa o jednotlivých futbalistoch. Doslova mohol kontrolovať komentátora, či sa nepomýli. Aj jeho veľký sen je spojený s futbalom. Chcel by ísť do Liverpoolu a pozrieť si tam futbalový zápas. „Pred začiatkom zápasu tam fanúšikovia na tribúne spievajú You'll never walk alone, Nikdy nebudeš kráčať sám. Aj cez obrazovku je to až elektrizujúci zážitok. Aké to musí byť naozaj! Dúfam, že raz sa tam dostanem.“

Cestuje poležiačky

Lebo Michal rád spoznáva svet. Cestuje v aute, poležiačky na zadných sedadlách, a má kočík, v ktorom môže ležať. Má za sebou výlety do Chorvátska, Česka, Poľska, Maďarska, Rakúska, na budúci rok by chcel ísť do Francúzska. „A potom aj ďalej. Zatiaľ ma obmedzuje to, že letecké spoločnosti neprepravujú ležiacich pasažierov. Lekári mi hovoria, že nebudem môcť nikam chodiť. Ale s rodinou sme si povedali, že budeme cestovať aj napriek tomu. Nie som zatvorený doma. Rád spoznávam svet. Musím, aby som mal o čom písať. Ľudia, ktorých stretávam, sú pre mňa inšpiráciou na postavy do mojich kníh.“

V chlade Michal nemôže veľmi chodiť von, nemôže sa totiž naobliekať, to by sa mu ťažko dýchalo. Takže čas trávi skôr v kaviarňach. No teplé letné dni si vychutnáva. Pracuje menej a viac času trávi na čerstvom vzduchu. Samozrejme, potrebuje pomoc rodičov a asistentov. Jeho choroba sa začala prejavovať, keď bol ešte maličký. Motoricky sa nerozvíjal tak ako ostatné batoláta. Svalová atrofia. Postupne sa zhoršovala. Michal nikdy nechodil. V pätnástich ochorel na zápal pľúc a dostal sa na dýchač prístroj. To už nemohol ani sedieť.

O svojej chorobe si vraj veľa nezisťuje. „Beriem si príklad od Stephena Hawkinga. Aj jemu povedali, že zomrie. On si povedal, že bude žiť a užívať si život. Snažím sa o to isté. Každý deň žijem tak naplno, ako sa len dá.“ Už sa ani nečudujem, keď mi Michal povie, že má rozpracované ďalšie tri knihy. „Pri písaní je dôležitá pravidelnosť. Denne aspoň jedna strana. Sú dni, keď prší a ťažšie sa mi rozmýšľa, ale vždy sa dokážem premôcť. Aspoň sa neľákam,“ konštatuje.

Vraj neľutuje nič, čo kvôli svojej chorobe nemôže. Skôr si tie veci prehrá v hlave, až má pocit, ako keby ich prežil. Samozrejme, niekedy prídu aj ťažšie chvíle a cíti sa smutný. „Ale v takom stave nechcem zotrvať dlho. Vždy sa snažím myslieť pozitívne a smútok obrátiť na humor.“

NOTA BENE

1 2023

Príbeh

17

Martina Paulíková

Príroda si vydýchne

Jana Čavojská

Aj životnému prostrediu sa môže dariť lepšie. V minulom roku sa na Slovensku podarilo niekoľko dobrých vecí, ktoré v budúcnosti pomôžu klíme a ekosystémom.

Environmentálne témy sú popri obrovských krízach, ktoré momentálne prežívame, často na konci záujmu. Dôsledky klimatickej zmeny cítia viac iní a my predsa potrebujeme energie! Tento krátkozraký prístup sa nám v budúcnosti nevyplatí. Našťastie, veci sa hýbu dopredu. Rok 2022 priniesol výrazný posun v prístupe k ochrane životného prostredia u nás a toto sú tie najdôležitejšie správy.

Voda po novom

Ešte v roku 1954 rozhodol štát o vybudovaní vodného diela Slatinka. Jeho účel nebol celkom jasný a často sa menil, no bolo to obdobie betónovania a megalomanských projektov. Prehradzovanie riek bolo v móde. Nejaké využitie by už tomu symbolu pokroku

úradníci papierovo našli... No keďže nikto celkom presne nevedel, na čo by vodné dielo slúžilo, a na Slatine už bola postavená priehrada Môťová, takže je otázna aj sila prietoku dvakrát prehradenej rieky, vybudovanie Slatinky stále odkladali.

Priehrada však odsúdila dedinu Slatinka na zaplavenie. A hoci sa úrady k výstavbe nikdy nedokopali, obyvateľom zrušili obchod, poštu aj autobusové spoje a nakoniec v roku 1989 aj vyvlastnili domy. Až dovlni žili v neistote, čo s nimi bude. Mnohí sa z dediny so stavebnou uzáverou vysťahovali. No prišli tím o všetko, čo za celý život nadobudli, lebo peniaze za vyvlastnené domy po revolúcii rýchlo stratili na hodnote. Ďalší žijú v Slatinke dodnes a svoje bývalé domy si prenajímajú od štátu.

Keď minulý rok vláda konečne zamýšľaný projekt nadobro stopla, ľudia v okolí rieky Slatina si mohli vydýchnuť. Zároveň sa ukázalo, že dlhoročná stavebná uzávera pomohla rieke a záplavový les na jej brehoch ochrániť. Za zastavením plánov na výstavbu priehrady je však oveľa dôležitejší dokument. „Nová koncepcia vodnej politiky, ktorá sa týka celkovo smerovania využívania vôd. Podieľalo sa na nej približne dvestopäťdesiat expertov z rôznych oblastí,“ vysvetľuje environmentalistka Martina Paulíková, ktorá bola tiež členku pracovnej skupiny. Zároveň sa celé roky snaží ochrániť Slatinu v mimovládnej organizácii Združenie Slatinka.

Proces diskusií a analýz problémov trval rok a na základe neho formulovali odborníci nové politiky

Andrej Devečka

štátu v oblasti vodného hospodárstva a ochrany vôd. Ministerstvá, štátne podniky, lesníci a vodohospodári sa spojili s akademickou obcou, samosprávami a mimovládnymi organizáciami tak ako nikdy predtým, aby našli čo najpriateľnejšie riešenia.

„Koncepciu vodnej politiky sme celé roky nemali. Ide o strategický dokument, ktorý určuje pohľad na využívanie vôd, smerovanie štátnych politík,“ pokračuje Martina Paulíková. „Hovorí napríklad o revitalizáciách, zadržiavaní vody v krajine, ochrane záplavových území, aby tam nevznikala nová výstavba. Koncepcia ruší koncepciu využívania hydroenergetického potenciálu, na základe ktorej sa stavali malé vodné elektrárne. Majú sa uprednostniť existujúce vodné elektrárne. Tie, ktoré to potrebujú, sa majú opraviť a zintenzívniť. No už nebude možné stavať malé vodné elektrárne napríklad v chránených územiach.“

Slobodné rieky

Vlani sa podarilo zavrieť doteraz najväčší revitalizačný projekt na Slovensku. Rieku Rudava na Záhorí, ktorá bola v 70. rokoch napriamená a spútaná do betónového koryta, na viac ako dvoch kilometroch oslobodili. Odstránili betónové platne a bagrovaním naznačili meandre – rieka si

finálnu podobu svojej divokej cesty nakoniec vyberie sama, no keby to nechali len na ňu, trvalo by to dlho, lebo okolie bolo príliš zarastené. Celý projekt revitalizácie trval tri roky. Väčšinu z tohto času zabralo prekonávanie administratívnych, byrokratických a legislatívnych prekážok. Samotné práce v teréne boli hotové za tri mesiace.

Proces revitalizácie Rudavy spojil Bratislavské regionálne ochrannárske združenie BROZ, Správu CHKO Záhorie, Ministerstvo životného prostredia a Slovenský vodohospodársky podnik. Samozrejme, nové koryto pre riekku nevyhĺbili len tak, ako sa im práve páčilo. Predchádzali tomu odborné štúdie a využitie hydrodynamických modelov, ktoré pomohli nájsť cestu, kadiaľ by voda mala tiecť. Napovedať dokážu aj historické mapy, kde je naznačený tok rieky ešte pred reguláciou. A človek, ktorý meandre navrhuje, by mal mať aj intuíciu vody. Odborné výpočty nie sú všetko. Treba čítať krajinu, riekku a odhadnúť, čo je pre ňu najprirodzenejšie.

„Úspechom nie je len samotná revitalizácia Rudavy, ale to, že hýbe veci dopredu pre celé Slovensko,“ myslí si Andrej Devečka z BROZ. „Aj vďaka Rudave zakomponovali do vodného zákona pojem vodná revitalizácia. Do budúcnosti to uľahčí zdĺhavý administratívny proces. Na Rudavu

sa teraz chodí pozeráť množstvo ľudí a inštitúcií vrátane poslancov národnej rady, aby sa týmto projektom inšpirovali aj inde. Veľmi nás teší, že rieka si už koryto sprírodňuje a dotvára. Už pekne vidno strhnuté kolmé brehy, plytčiny v protihľbkých oblúkoch aj hlboké miesta vo vrcholoch oblúkov. To vytvára vhodné prostredie pre ryby.“

V budúcnosti sa počíta s revitalizáciou ďalších siedmich kilometrov Rudavy, až po jej sútok s riekou Morava. BROZ zároveň pokračoval v sprietročňovaní dunajských ramien. Prečistil suché, zanesené kanály a vybudoval nové a do tridsaťpäť hektárovej mokradovej lokality Istragov sa prvýkrát po rokoch dostala voda. „Dunajská ramenná sústava totiž po výstavbe vodného diela Gabčíkovo nemá dostatok vody a Istragov vôbec nekomunikoval so starým tokom Dunaja,“ vysvetľuje Andrej Devečka. „Robíme tam monitoring vegetácie a rýb – tie mokrad' hneď obsadili a využívajú ju na rozmnožovanie.“

Pasením k biodiverzite

BROZ dlhodobo pôsobí na Veľkom lelskom ostrove. Obnovuje tam pôvodnú dunajskú krajinu záplavových lúk a obrovských hlavových vríb. Darí sa to vďaka sprietročňovaniu ramien – vlani zo štyroch historických ramien, ktoré

Lucia Szabová

kedysi napájali dunajské Veľkolélske rameno, otvorili tri – ale aj vďaka paseniu. Kedysi zarastený ostrov sa vďaka stádam hladných hospodárskych zvierat zmenil na miesto s pôvodnými druhmi rastlín a drobných živočíchov.

Obnovy pastvy realizuje BROZ v lokalitách od Dunaja až po Zemplín. „V Bratislave je pasenie v našej réžii. Nemáme tu farmárov, ktorí by to podchytili. No napríklad na Zemplíne spolupracujeme s miestnymi farmármi, obcami a štátnou ochranou prírody,“ opisuje Andrej Devečka. „Vybavíme im využívanie nových plôch na pasenie, niekedy môžeme zakúpiť aj zvieratá alebo vybudovať oplotenie, a oni potom pasú v ochrannom režime.“ Ten sa trochu líši od bežnej pastvy. „Plochy na pasenie sú možno menej výživné a ťažšie dostupné. Pasie sa aj v menšom zaťažení než na bežných pastvinách. Ide o lokality v chránených územiach. Dlhú dobu bolo zakázané pásť, no po desaťročiach sa zistilo, že pastva zabráňuje zmene biotopov. Takže pasenie je žiaduce.“

Tento rok sa vďaka BROZ začne pásť aj na Apalskom ostrove nad Komárnom. Je v piatom stupni ochrany prírody. BROZ získal do nájmu osemnásť hektárov. Vyčistil ich od náletových drevín a orezal hlavové vrby, ktoré sú veľmi vhodným biotopom

pre hniezdiace vtáky aj hmyz. Od jari tam začne pásť ekologické družstvo z Vrboviec nad Váhom.

Zelené opatrenia

V klimatickej politike ovplyvnila veľmi veľa vecí vojna na Ukrajine. Európa rieši energetickú krízu a svoju závislosť na zdrojoch z Ruska. Mnohé krajiny sa vracajú k fosílnym palivám. Lucia Szabová z Klimatickej koalície to však nevidí iba negatívne. „Prebehlo veľmi intenzívne nastavovanie množstva klimatických politík aj ich financovania. Tá tragédia zmenila pohľad na fosílnu energiu a urýchlila niektoré procesy. To, čo dlhé roky nebolo možné, sa v uplynulých mesiacoch rýchlo udialo. Prvým krokom bolo nahrádzať zdroje z Ruska zdrojmi z iných krajín. Druhým by mal byť prechod na iné, ekologickejšie zdroje energie.“

Slovensko plánuje investovať veľkú časť eurofondov do roku 2027 do zelených opatrení. „Operačný program obsahuje aj veľké adaptačné opatrenia na znižovanie emisií, energetickú efektívnosť, podporu zelených energií,“ vysvetľuje Lucia Szabová. „Ešte pred ruskou vojnou na Ukrajine sa plánovalo investovať do výmeny kotlov na tuhé palivo v domácnostiach za plynové. Už vtedy však stúpali ceny plynu a my sme upozorňovali, že ľudia si to nebudú môcť dovoliť a že je to fosílna pali-

vo, takže by sme to museli neskôr tak či tak riešiť. Aj toto sa zmenilo. Táto dotácia z programu vypadla, aby sme z verejných zdrojov nedotovali fosílnu energiu. Takže postup, ktorým ideme, je pozitívnejší a rýchlejší. Hoci ešte ani zďaleka nemáme všetky riešenia.“

Situáciu komplikujú rozpory medzi jednotlivými ministerstvami, ktoré si medzi sebou delia kompetencie v oblasti zdrojov energie. Na jednej strane je ministerstvo životného prostredia so svojou agendou, a na strane druhej ministerstvá hospodárstva, dopravy, pôdohospodárstva a ďalšie rezorty, ktoré energetickú politiku vnímajú úplne inak. Často pristupujú ku klimatickým politikám rozdielne. Nemajú rovnaké pozície ani na úrovni Európskej únie a niekedy medzi sebou aj súperia. Jednotná vízia vo využívaní fosílnych zdrojov energie neexistuje a to brzdí veľa dobrých vecí.

Energetická kríza je podľa Lucie Szabovej príležitosť. „Alokuje sa množstvo financií. Žiaľ, Slovensko kvôli politickým turbulenciám premeškáva príležitosti a rozhodnutia prijíma neskoro. Veci, ktoré sme mohli riešiť ešte pred letom, sa narýchlo riešia v zime. Reagujeme príliš pomaly. Ministerstvá hovoria, že teraz nemôžeme riešiť klimatické témy, lebo máme energetickú krízu. Pritom ide o spojené témy. Na znižovanie emisií nemáme desiatky rokov. Musíme to urobiť veľmi rýchlo.“

Ako dostať Spielberga na stoličku

Elena Akácsová

Shutterstock

Niekedy stačí len jedna prebdená noc, aby sme stratili zábrany a išli si za svojimi bláznivými nápadmi.

Bolo šesť hodín ráno, keď herečka Carrey Mulligan zavolať manžel, hudobník Marcus Mumford. Ona sedela vo svojom karavane a maskérka ju líčila na nakrúcanie filmu Keď prehovorila. On bol v sklze pri dokončovaní nového albumu, mal

na starosti deti, prebdenú noc za sebou a v hlase zúfalstvo. Vraví: „Potrebujem videoklip a práve som dostal nápad. Bolo by šialené, keby... bolo by drzé, keby sme o to poprosili Stevena?“ Herečka sa neveriacky spýtala: „Stevena? Prepáč, ale máš na mysli Stevena Spielberga?“ Mal. Spojila ich a na druhý deň už spolu hľadali priestory na nakrúcanie.

Túto historku rozprávala herečka moderátorovi Jimmy Kimmelovi v jeho večernej šou. Moja sestra mi ju spomenula, keď som sa jej chválila, že som urobila rozhovor s jednou slovenskou herečkou, ktorá už nechce dávať rozhovory. Môj šéf si veľmi želal, aby som ju oslovila, ale ja už som to pred rokmi skúsala a odmietla ma. Veľmi slušne a milo, no jednoznačne. Povedala, že sa nechce opakovať, lebo už všetko povedala. Nikto netuží po dvojnásobnom odmietnutí, ale napokon som sa odhodlala, zavolať a hneď začala s ospravedlňovaním: „Viem, že nedávate rozhovory, ale...“ Prerušila ma: „Prečo hneď predpokladáte, že nedávam rozhovory? Vám dám, váš časopis čítam. Možno to budem ľutovať, lebo potom sa aj ďalší budú odvolávať na

to, že vám som rozhovor dala, ale to už je moja starosť.“

Iste, mala som šťastie, že som ju žiadala o rozhovor pre médium, ktoré rada číta. Aj herečka Carrey Mulligan vedela, že Steven Spielberg má hudbu jej muža rád.

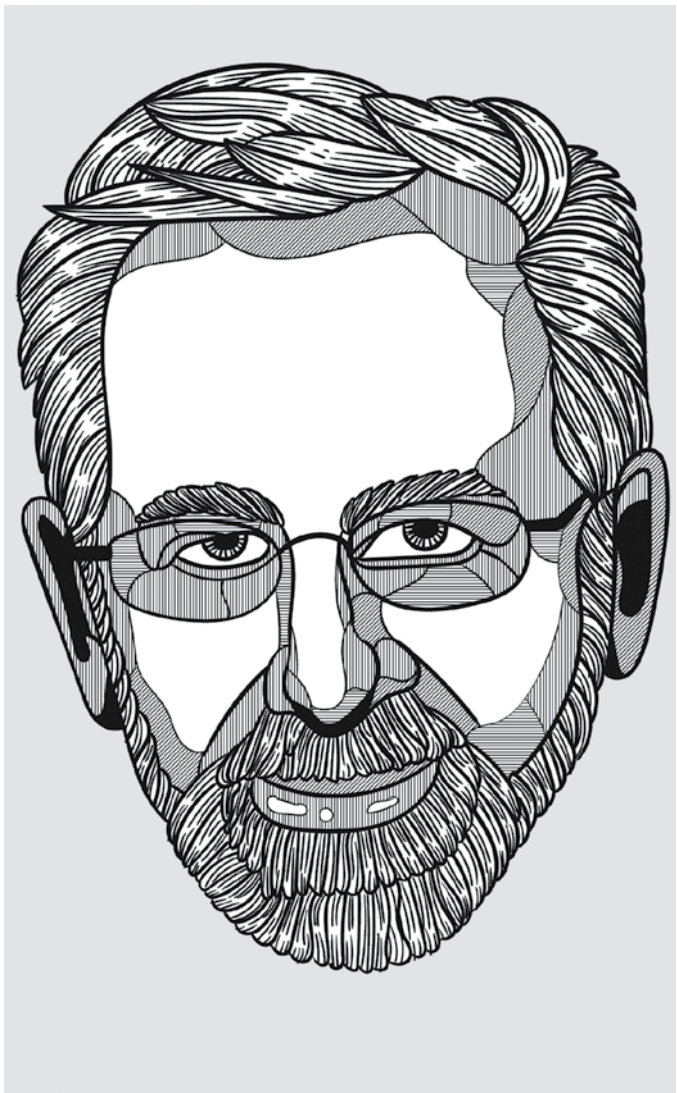
dý by po niečom takom mal odvahy ponúknuť filmovému veľkánovi bezplatnú prácu na hudobnom klípe, keď dovtedy nikdy nič také nerobil. Z toho nakrúcania existuje aj vtipná fotografia, ako Spielberg sedí

oproti hrajúcemu Mumfordovi na kancelárskej stoličke na kolieskach, nohy zdvihnuté, v ruke drží mobil, na ktorý nakrúca, a jeho manželka ho na tej stoličke posúva dopredu a dozadu. Vraj to celé bola veľká rodinná zábava.

Moderátor Jimmy Kimmel z toho vyvodil ponaučenie: „Neboj sa vyjadriť svoje bláznivé nápady.“ Carrey dodala: „A choď si za nimi.“ Potvrdzujem. Často sa mi stáva, že zabijem dobré nápady množstvom vo pred vyfabrikovaných dôvodov, prečo sa nedajú zrealizovať. Zvlášť, ak závisia na spolupráci s inými ľuďmi. Dopredu si predstavujem, že nebudú mať čas alebo chuť sa so mnou do niečoho takého púšťať. Očakávam zlé správy. Očakávam málo, aby som nebola sklamaná. Ale občas predsa len dvihnem telefón a zavolám alebo napíšem. V drvivej väčšine prípadov mi človek na druhej strane nepovie nie.

Často sme si najväčšou prekážkou v realizácii vlastných snov my sami. Nechceme počuť dobré správy. A Steven Spielberg sa potom doma nudí a nemá sa s kým zabávať.

Autorka je šéfredaktorka TV OKO/TV SVET.

Nakrúcala totiž práve film, ktorý Spielberg produkoval, a darovala mu manželov album. Spielberg jej potom cez sociálne siete poslal video, ako na tú hudbu s manželkou Kate tancujú v kuchyni. No nie kaž-

Cesta zo špakov

Jana Čavojská

Hugo Repáň ešte ako stredoškolák vymyslel, že cigaretové ohorky môžu nahradiť celulózu v asfalte. Prvých dvesto metrov takejto vozovky už majú v Žiari nad Hronom.

Vďaka staršej sestre vnímal Hugo Repáň (22) odmalička ekologické témy a na gymnáziu sa rozhodol urobiť niečo pre životné prostredie. „Zbožňoval som dávať život veciam, ktoré ho nemali. A čo na tomto svete sa nám tu váľa a nemá hodnotu, hoci by ju mohlo mať? Cigaretové ohorky. Problém s nimi je úplne všade. Začal som uvažovať nad riešením. Najprv ako

ich dostať zo zeme, ako vytvoriť infraštruktúru na ich zber. A potom, čo s nimi ďalej. Vysypať ich do komunálu a poslať na skládku?“ pýta sa mladý muž. Začal čítať vedecké články na internete a v jednom našiel informáciu, že vlákna z ohorkov by sa dali využiť v stavebných materiáloch. Napríklad do asfaltu pridávajú celulózové vlákna, aby sa pri jeho transporte neoddelila

tekutá hmota od kamienkov. Celulóza sa vyrába z dreva, z cenného materiálu, ktorý by sa dal využiť aj lepšie ako zgranulovať a do asfaltu. A nápad bol na svete.

Investor v tričku

Hugo sadol na autobus do Zvolena, aby ho v Žiari nad Hronom

nevideli zbierať cigaretové ohorky, a pol dňa zbieral špaky tam. Žiadny problém, všade ich je veľa. „Ľudia sa pýtali, prečo to robím. Niektorí sa čudovali. Že vyzerám celkom normálne na to, aby som zbieral špaky a dofajčieval ich. Snažil som sa im vysvetliť, že ma to hnevá a chcem to riešiť.“

Potom bolo treba filtre rozomlieť. Keďže projekt cesty zo špakov ešte nikto nezrealizoval, musel vymyslieť, ako na to. V Nemecku objavil strižný mlyn. Testovacie vzorky spracúval zadarmo. A s pomletými špakmi sa osemnásťročný Hugo objavil v laboratóriu stavebnej firmy vo Zvolene s tým, že ich chce dať do asfaltu. „Premeriavali si ma a zrejme si pomysleli, že radšej to spravia, ako by som tam mal chodiť každý týždeň a presviedčať ich,“ smeje sa Hugo. „Pre také laboratórium je to pár hodín práce, podobné vzorky testujú z každej cesty.“

Onedlho dostal Hugo odpoveď: asfalt s prímесou ohorkov má zhruba podobné vlastnosti ako bežný asfalt, spĺňa normy, európske a slovenské štandardy. „Mal som papier s pečiatkou a mohol som s ním pracovať. So svojím projektom som chodil po študentských súťažiach. No vedel som, že bez peňazí to nepôjde. Oslovil som strýka. Ako jediný z rodiny má skúsenosti v podnikaní. Povedal, že on na to peniaze nemá, ale dal mi číslo človeka, ktorý by do toho možno šiel. S roztrásenými kolenami som mu zavolať a dohodol si stretnutie. Bola to oceliarska spoločnosť. Investora som si predstavoval ako človeka v obleku a kravate. Prišiel muž v roztrhanom tričku.“

Odpad, ktorý neexistuje

Firma Huga podporila desiatimi tisícmi, priestorom na recyklačnú linku a možnosťou vyrobiť u nich popolníky na zber špakov. „Vtedy som mal rešpekt pred peniazmi. Ale ak sa človek neodhodlá riskovať a bojí sa zlyhania, pripravuje sa o šancu niečo vybudovať,“ tvrdí Hugo.

To ešte netušil, ako narazí, čo sa týka slovenských zákonov. Kto chce spracovávať odpad, potrebuje súhlas Okresného úradu životného prostredia. Tam zistili, že cigaretové ohorky nemajú na rozdiel od iných typov odpadových materiálov katalógové číslo. Podľa zákona akoby neexistovali. Aj keď ich odpadové spoločnosti vyvážajú, skládky skládajú a spaľovne spaľujú. Hugo riešil tento problém pol roka, kým konečne súhlas dostal. To už mal dohodnutú spoluprácu s mestom Žiar nad Hronom. „Šiel som za primátorom s otázkou, či nechce byť prvým mestom na svete, ktoré bude recyklovať cigaretové ohorky. Súhlasil a bol to náš pilotný projekt. Všetci mi hovorili o LinkedIn. Že tam určite nájdem potenciálnych partnerov. Nepoznal som to, ale našiel som Rasťa Sopka, ktorý sa venuje zeleným témam, a poprosil som ho, či by mi pomohol nastaviť profil tak, aby sa k nemu moja cieľová skupina dostala. A to ma odrazilo ďalej. Skrátka, netreba sa báť ľudí osloviť. Keď robíte niečo dobré, nie je dôvod, aby vás nepodporili.“ To bola fáza, keď Hugo ešte študoval medzinárodné vzťahy a privyrábal si rozvozom škatulkovej stravy a prácou v kaviarni.

V Žiari nad Hronom nainštalovali popolníky vysoké meter dvadsaťpäť, ukotvené v zemi a s otvormi, aby sa tam zmestila akurát cigareta. V zmesi totiž nesmú byť krabičky od cigariet, vreckovky ani ďalšie kontaminanty. Potom sa pridala firma zo Štúrova, že tiež chce popolník. A ozývali sa viacerí. Systém pre firmy funguje tak, že si prenajmú popolník aj so servisom odvozu a recyklácie špakov.

Popolníky a motivácia

Ako však prinútiť ľudí, aby ohork vhoďili do popolníka? Ako im povedať, že v prírode sa rozkladá pätnásť rokov? Hugo na popolníky umiestňuje vysvetľujúci text o tom, že z ohorkov vyrobí asfaltovú zmes. Okrem stálych popolníkov má aj eventové, ktoré umiestňuje na festivaly či vianočné trhy. Vytvoril individuálne popolníky z preforiem na PET fľaše alebo vo forme taštičky, potiahnutej alumíniovou fóliou, v ktorých môže fajčiar špaky uskladiť, kým sa dostane k zbernému popolníku. Pracuje na metodike pre mestá, ako sa zbaviť ohorkov. Je to kombinácia osádzania popolníkov, komunitného zberu špakov a osvetu.

Hugov projekt má za sebou dva roky reálneho fungovania. Za prvý rok vyzbieral 125 kilogramov ohorkov. To je približne desať miliónov kusov. Dnes vhodia fajčiari do jeho popolníkov 250 kíl ohorkov mesačne. Pribudli partneri vrátane spoločnosti, ktorá vyrába alternatívne formy cigariet a umožňuje spätný zber filtrov. Ozval sa výrobca cigariet z Rumunska, ktorý mesačne hodí do spaľovne 125 ton nepodarkov filtrov z výroby. Ide totiž o materiál náročný na spracovanie, takže objem odpadu je obrovský. Tabakové spoločnosti sú globálne a v rámci firemnej komunikácie sa informácie o malej spoločnosti zo Slovenska, ktorá našla využitie cigaretových ohorkov, šíria aj do zahraničia.

Z prvých desiatich miliónov špakov už vyasfaltovali prvú cestu. Dvesto metrov štvorcových v Žiari nad Hronom. Hneď vedľa je dvesto štvorcových metrov cesty z bežnej asfaltovej zmesi. Ďalšia štúdia ukáže ich vlastnosti v rovnakých podmienkach.

Novinky spoza Atlantiku

 Juraj Červenka Archív

V 19. storočí sa Zem zmenšovala. Naprieč svetadielmi viedli koľajnice a železničná sieť bola čoraz hustejšia, telegraf priniesol možnosť dovtedy nebývalo rýchlej výmeny informácií. A človek, tvor vynaliezavý, začal pripravovať technický zázrak svojej doby.

Tým bolo spojenie Európy a Severnej Ameriky telegrafom, priam blesková výmena správ cez Atlantický oceán. Keď sa začali prípravy na natiehnutie tisíce kilometrov dlhého káblu, telegraf patril k novým výdobytkom vedy a techniky. Prvá medzimestská linka na svete spojila Washington, D. C., a Baltimore iba v roku 1844. Drôt viedol po stĺpoch z kmeňov gaštanov popri železničnej trati.

Telegrafné spojenia sa ako vlákna pavičiny šírili Starým i Novým svetom. Od roku 1851 fungovalo prvé úspešné podmorské prepojenie – z anglického Doveru do francúzskeho Calais. Napokon v roku 1854 založil newyorský podnikateľ Cyrus West Field spoločnosť Atlantic Telegraph s kapitálom stoviek tisíc dolárov a s jedným jediným cieľom – spojiť ľudský um, odvalu, drzosť a snenie a tak pripútať k sebe ľudí, ktorí boli dovtedy oddelení oceánskou diaľavou. V tom čase trvalo približne desať dní, než bola správa doručená lodným spojením z jednej strany Atlantického oceánu na druhý, i to iba v prípade ideálnych poveternostných podmienok.

Sláva Bohu

V auguste 1857 vyplávali z írskeho ostrova Valentia špeciálne prerobené vojenské lode – britský Agamemnon a americká Niagara – a

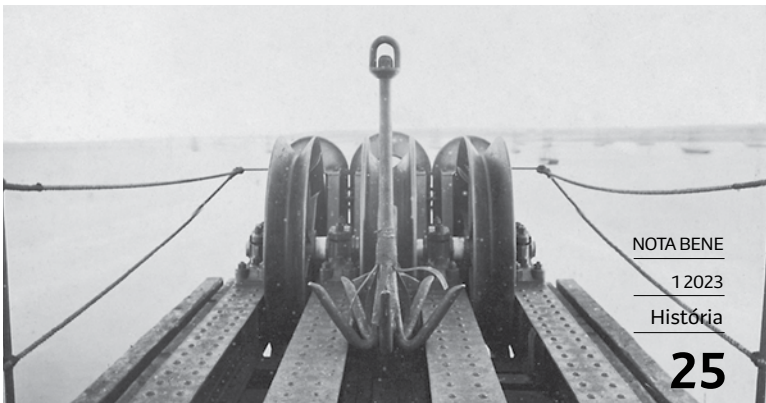
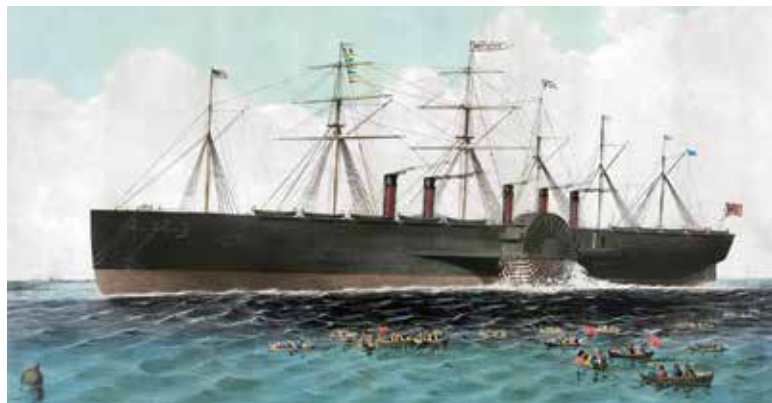
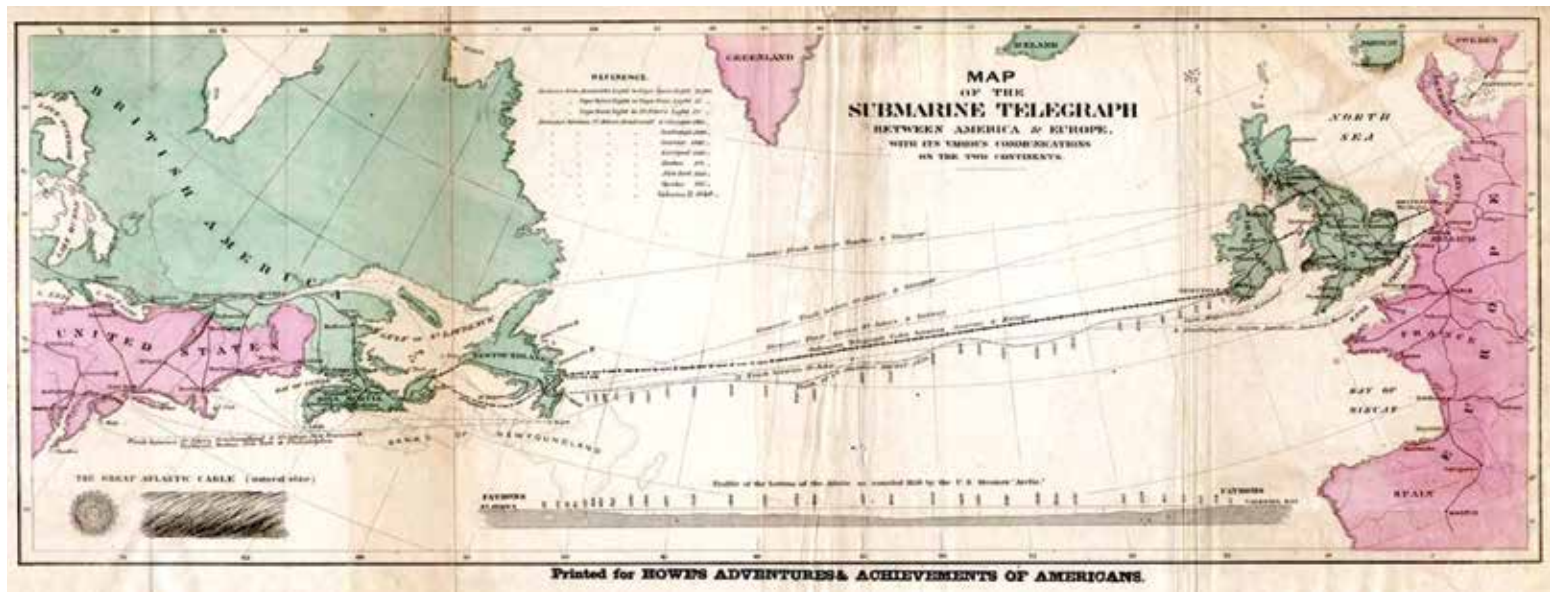
námorníci začali s opatrným pokladaním telegrafného kábla. Išlo o veľmi nákladné dobrodružstvo, navyše s veľmi nejasným koncom. Okrem iných sa ho zúčastnil aj americký vynálezca a otec morzeovky Samuel Morse. Nikto presne nevedel, čo urobí s lanom zo železa, mede a izolantu v hĺbinách silný tlak. Oceánske dno nebolo vôbec zmapované.

Káble sa opakovane trhali, práce boli preto na skoro rok prerušené a pokračovalo sa v nich až po otestovaní nového spúšťacieho mechanizmu. Viacerí predstavitelia spoločnosti už chceli celú snahu vzdať, veď 25. júna 1858 námorníci uprostred Atlantiku káble z oboch lodí síce spojili, no keď už všetko vyzeralo dobre, znova bolo vedenie prerušené. Ale neodbytný Field veril v úspech celého projektu a partnerov presvedčil skúsiť to ešte raz. Koncom júla 1858 posádky lodí opäť spojili na otvorenom oceáne telegrafné laná a dúfali v šťastenu. A tá ich neopustila, Agamemnon pristál na brehu ostrova Valentia, Niagara sa doplavila do zálivu Trinity Bay na Newfoundland. „5. august 1858 – desať minút po druhej ráno sa dnes začali prípravy na záverečné práce. Niagara kotví, ešte je tma a my vidíme obrysy kopcov, ktoré sa týčia nad nami po všetkých stranách. Pomocou malého parného stroja a kladiek sa lano spustí do člna,

zvinie sa a všetko je pripravené na finálnu fázu,“ písal reportér John Mullaly, ktorý práce monitoroval. Transatlantické telegrafné spojenie a jeho prepojenie so suchozemskou sieťou bolo konečne realitou a pracovníci spoločnosti začali so skúšobnou prevádzkou.

„Európa a Amerika sú spojené telegrafom. Sláva Bohu na výsostiach a na Zemi pokoj ľuďom dobrej vôle,“ znela prvá oficiálna správa poslaná dnom Atlantického oceánu 16. augusta 1858. Nasledovala gratulácia kráľovnej Viktórie prezidentovi USA Jamesovi Buchananovi. „Je to pre ľudstvo triumf slávnejší než akékoľvek víťazstvo na bojovom poli. Nech je atlantický telegraf požehnaním, nech zabezpečí mier a priateľstvo medzi národmi, nech šíri vieru, civilizáciu, slobodu a práva pre ľudí na celom svete,“ odpovedal zo svojej letnej rezidencie v Pensylvánii Buchanan. V New Yorku pri príležitosti úspechu celosvetového významu usporiadali slávnosť spojenú s ohňostrojom. Novinári z USA asi ani nepreháňali, keď písali o „najslávnejšej udalosti od Kolumbovho objavenia Ameriky“.

Samozrejme, nech bolo prijatie správy od Jej veličenstva akokoľvek prevratné, stále bolo čo vylepšovať – prenos jedného znaku, písmena či číslice, zabral asi dve minúty. Navyše, existencia tohto nedokonalého spojenia trvala iba tri týždne, kábel totiž

nemal dostatočnú pevnosť a príliš vysoké napätie ho čoskoro zničilo.

Technický zázrak

Fantastické technické dielo vyvoláva obdiv i dnes, pochopiteľne, fascinovalo aj vo svojej dobe. A to na celom svete vrátane habsburskej monarchie. „Prvý, cez Atlantické svetomre z Európy do Ameriky pred troma rokmi založený telegraf, ako je známe, hneď po svojom dokonaní na skazu vyšiel. Nepochybne preto, že lano, hrubý povraz, v ktorom sa medený telegrafický drôt ukrýval, do náramných hlbín morských zanorené, asi vlnobitím na pokraji mora veľmi napnuté, pretrhlo sa a viac spojené byť nemohlo. Avšak tieto nepodarené práce od samého diela neodstrašili. Nový podmorský telegraf má sa do Ameriky stavať, tak ale, aby sa o medzi-ležiace ostrovy akoby opieral, aby jednodiné lano na viac tisíc morských míľ natiehnuté nebolo a snád aj svojou vlastnou ťarchou sa nepretrhlo,“ informovali 13. decembra 1860 vo Viedni vydávané

Slovenské noviny. História napokon ukáže, že technici a plánovači znova zvolia čo najkratšie, a teda priame spojenie krížom cez oceán.

Trvalo však ďalších osem rokov, než bolo podmorské telegrafické spojenie medzi Starým a Novým svetom obnovené. Hoci v strednej Európe v tom čase zúrila vojna medzi Rakúskom a Pruskom, história Spojených štátov práve vstúpila do novej fázy, poznačenej aj veľkým technickým rozvojom. Bolo krátko po občianskej vojne, nebezpečenstvo rozpadu Únie víťazstvom Severu pominulo, do zámoria prichádzali noví a noví prisťahovalci a krajina expandovala smerom na západ. A hoci bola vojna Severu proti Juhu naozaj zničujúca, dala možnosť vyniknúť mnohým technickým riešeniam a vynálezom – obrneným lodiam, pozorovacím balónom, ponorka a stále rozširujúsiemu telegrafu, veď telegrafné spojenie medzi východným a západným severoamerickým pobrežím existovalo už niekoľko rokov. Zároveň nezaháľal ani Cyrus West Field. Cestoval medzi Spojenými

štátmi a Britskými ostrovmi a hľadal nových investorov pre ďalší pokus.

„Už síce pätnásť rokov jestvuje podmorský telegraf medzi Anglickom a Francúzskom, ale čože je dĺžka štyroch míľ oproti 800 míľam zemepisným, z druhej strany hĺbka vody 10 do 50 siah v porovnaní k priepastiam morským, pol míle prevyšujúcim? Iba keď pred niekoľkými rokmi Angličania ohromný železný koráb Great Eastern vystavili, ktorý 10 000 ľudí na palubu vziať môže, začali zase daktoré podnikavé hlavy atlantický telegraf spomínať, lebo videli možnosť celú, do 2 300 míľ morských dlhé lano na túto jedinou loď naložiť,“ písali 25. augusta 1866 v Skalici vydávané noviny Obzor.

Aj slovenský čitateľ mohol so zatajeným dychom čítať, ako už bola veľká časť prác hotová, no lano sa znova nečakane pretrhlo a bolo ťahané ku dnu. Ako mali majstri bohaté poznatky o teréne pod vodou a pod nimi sa nachádzali „skalnaté vrchy, hlboké doliny či piesočné roviny“. Ako chlapi napriek pripravenosti čelili ďalším a ďalším prekážkam. Morské dno pri írskom pobreží

NOTA BENE

1 2023

História

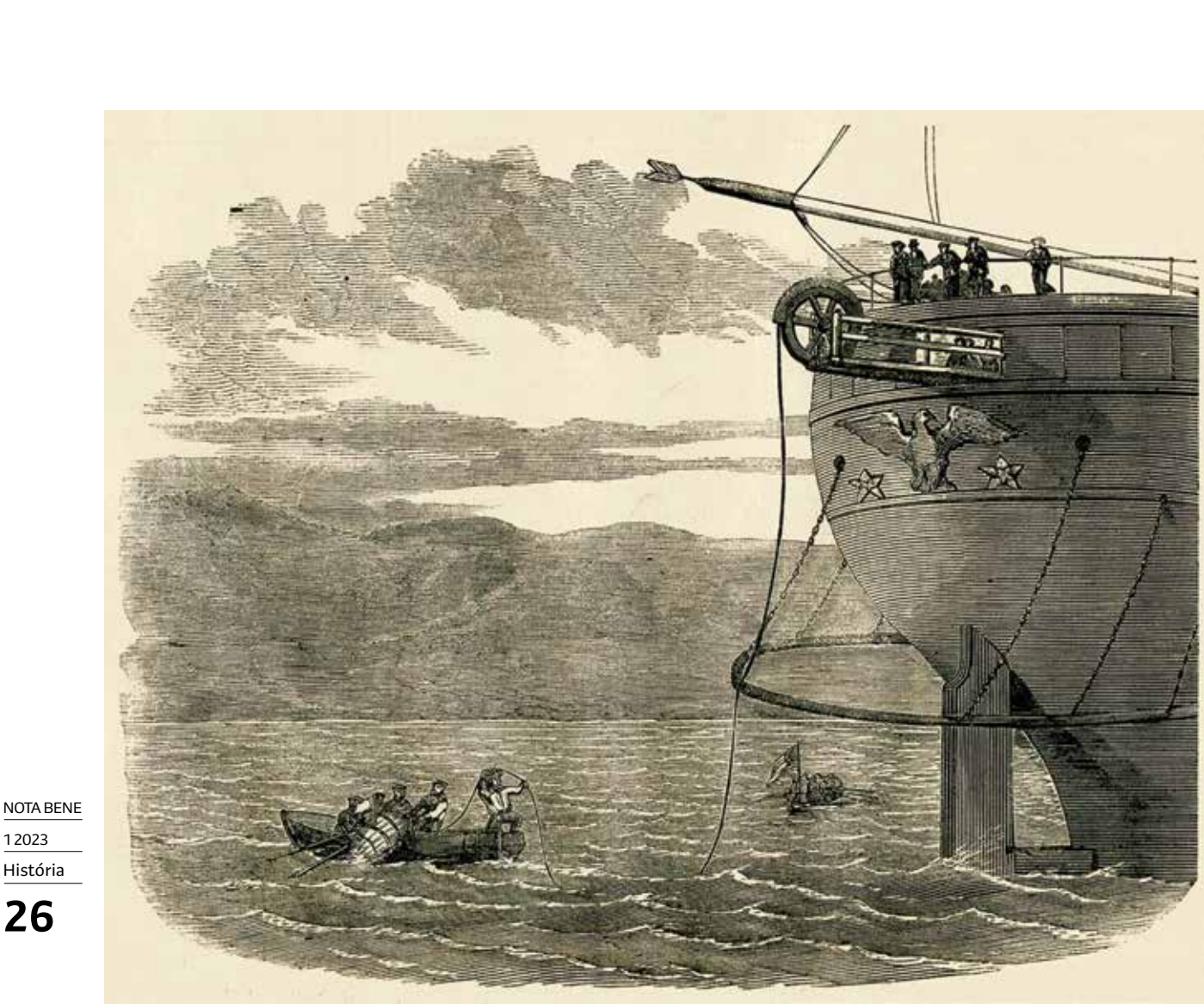
24

NOTA BENE

1 2023

História

25

NOTA BENE

1 2023

História

26

napríklad klesá veľmi strmo, a tak i narábanie s káblom bolo namáhavé, v oblasti Newfoundlandu zase plavbu sťažovali husté a veľmi nebezpečné hmly. Posádky lode Great Eastern a menších sprievodných plavidiel si dávali o sebe vedieť pravidelnými výstrelmi z dela.

Ďalšie výzvy

Celý proces bol premyslenejší. Kábel námorníci navíjali z objemných valcov. Jeho celková dĺžka presahovala 4 000 kilometrov a hmotnosť dosahovala neuveriteľných 9 000 ton. Už počas pokladania sa nečakalo na finálny výsledok a technici udržiavali sústavné spojenie s Írskom, presnejšie s telegrafnou stanicou vybudovanou na Valentii. A hoci sa znova podmorská spojnica v lete 1865 pretrhla, nezdarý priniesli aj poučenie a pri ďalšom pokuse napokon 27. júla 1866 už loď Great Eastern šťastne priplávala do zálivu Trinity Bay na Newfoundlande aj so svojim nákladom. A aby to nebolo

málo, námorníci sa následne vrátili na miesta, kde stratili kábel rok predtým a úspešne lano vylovili. A tak kontinenty zrazu nespájala iba jedna telegrafná linka, ale hneď dve! Za tých pár rokov dosiahla aj telegrafná technika veľký progres, nielen v oblasti materiálov a izolácie. Rýchlosť spojenia sa zvýšila približne osemdesiatkrát, kábel dokázal za minútu preniesť asi osem slov.

Monopol spoločnosti Atlantic Telegraph netrval dlho. V roku 1869 pribudol na atlantickom dne ďalší kábel, prevádzkovaný Francúzmi. Vzápätí svetlo sveta uzrela medzinárodná dohoda o fungovaní telegrafných služieb a regulácii cien. Mimochodom, od roku 1902 existovalo telegrafné spojenie aj cez Tichý oceán – viedlo zo San Francisca cez Havajské ostrovy, atol Midway a ostrov Guam až na Filipíny. Ďalší obrovský skok znamenala bezdrôtová telegrafia, zachránila napríklad životy stoviek stroskotancov z Titanicu, keď správu o pomoc zachytili na palube lode Carpathia. Vo

vyratúvaní úspechov by sme mohli pokračovať, na ostrove Valentia však zubu času stále odolávala legendárna telegrafná stanica. Zatvorili ju až v roku 1966, symbolicky po sto rokoch.

Aj dnes sa veľká časť internetových dát vymieňa po svete pomocou podmorských káblov. Ak si otvoríte nejakú americkú stránku, informácie k vám prichádzajú podmorskou cestou. Je rýchlejšia a praktickejšia, než vysielanie pomocou vesmírnych satelitov. A tak stále žijeme z naplnenia jedného veľkého sna, fantastického projektu prepojenia Atlantického „svetomora“.

- 1 (str. 25) Mapa telegrafného spojenia cez Atlantický oceán
- 2 (str. 25) Britská loď Great Eastern bola po desaťročia najväčším plavidlom na svete.
- 3 (str. 25) Zariadenie na palube lode Great Eastern, ktorým sa zdvíhal a pokladal telegrafný kábel.
- 4 Práce sa blížia ku koncu – pokladanie kábla v zálive Trinity Bay na Newfoundlande, august 1858.

Daniel Pastirčák

Vyzlečené rodičovstvo

Pred dvoma mesiacmi, uprostred všetkých tých zlých správ, prišla k nám dobrá správa. Narodila sa nám vnučka Míla. Maličké telíčko a v ňom celý vesmír, plameň vedomia, ktorý bude osvecovať svet. Tak k nám pred rokmi prišli naše deti. Stretli sme v nich sami seba, poklad, ktorý sme v dospelosti stratili. Prichádzajú k nám ako Boží poslovia. Ešte ničomu nerozumejú, ich pohľad je však múdry, dovidia tam, kam my už nedovidíme. Očami plnými údivu hľadia na svet ako na zázrak.

Tí maličká cudzinci sem prišli cez nás: základ ich tela tvoria naše telá, do ich duše sme podobu človeka vpisovali naším jazykom. V žiadnom vzťahu sa nestretáme s niečím, čo by bolo natoľko naše vlastné. A predsa práve to vlastné vo svojich deťoch musíme stratiť. Oni totiž idú ďalej. Vyzliekajú sa z detských šiat, dychtivo sa ponáhľajú do krajiny dospelých. Jedného dňa sa stratia v dospelosti, tak, ako sme sa my stratili. Pre rodičov je to čas neistoty a pokorenia. Deti svoju vôľu potrebujú oddeliť od našej vôle a našich myšlienok. My sa zas potrebujeme vzdať každej podoby privlastnenia.

Posledný z darov, ktorý sme im dlžní, je dar slobody. Slobodu im však dáme až vtedy, keď sa od nich my sami oslobodíme. Príde deň, keď nám Boh pokynie, aby sme zo seba vyzliekli svoje rodičovstvo. Starosť o ich cestu prenechali Bohu a stali sa pre nich rovnocennými partnermi. Tak si i v tom čase rodičia a deti môžu byť navzájom dobrou správou a byť tak dobrou správou i pre všetkých ostatných.

Zuzana Uličianska

Správne správy

Ludia túžia po dobrých správach, to je známy fakt. Sme takto naprogramovaní, máme to v hormónoch. Až tak veľmi chceme počuť niečo milé, že sme ochotní sa kvôli tomu pozabíjať, v lepšom prípade hrať futbal alebo počúvať dookola tie isté reči: „Kto zdvihne telefón a povie do troch sekúnd žblnk, dostane od nás čup!“

Dobré správy sa vlastne už dávno skompromitovali, sprofanovali, spatetizovali. Hoci tak veľmi túžime sa radovať, kedy nás naposledy niečo len tak potešilo? Spontánne, ako keď sa dá gól. Ak si nevieme spomenúť, je problém v našom okolí alebo v nás samých? Psychoterapeuti radia depresívnym pacientom zrekapitulovať si večer celý deň a hľadať v ňom aspoň tri pekné momenty. Fakt si to skúste a uvidíte, že to vôbec nie je ľahké. Sýkorka prišla na balkón... A čo ešte? A čo ešte? Môžeme sa dokola pýtať ako predavačky v obchodoch pred érou samoobslúh. A hoci sa nám v ten deň udialo všeličo pekné, nepodarí sa nám celkom zabudnúť na tých, čo práve niekde mrznú, sú hladní, čo strácajú nádej. A sme zas tam, kde sme nechceli byť.

Trochu sa obávam, že tak veľmi túžime počuť niečo pozitívne, až sme si v panike začali vymýšľať to najhoršie. Možno v obave, aby sme neboli za posledných úprimných blbcov. Istotne je v tom aj dávka zvrhlej škodoradosti, že ľudstvo koná ako jedna veľká sekta, pripravujúca sa na koniec sveta, ktorá si ho svojím správaním sama privoláva. Čo keby sme sa snažili byť jednou malou, ale správnou správou?

Kto čo komu napíše

 Zuzana Mojžišová

Niektoré z takzvaných epištolárnych románov, teda diel napísaných vo forme listov, sú veľmi známe; spomeňme aspoň de Laclosove Nebezpečné známosti či Goetheho Utrpenie mladého Werthera. Neviem, či doposiaľ existovala aj epištolárna detektívka, ale teraz už isto-iste existuje. Volá sa Vražda medzi riadkami (Tatran 2022, preklad Simona Klimková) a napísala ju súčasná britská spisovateľka Janice Hallettová, autorka viacerých divadelných hier, uvádzaných v londýnskych divadlách.

Zájem o dosky, ktoré znamenajú svet, preniesla Hallettová aj do svojej prozaickej prvotiny. Dej Vraždy medzi riadkami sa točí okolo dvoch ústredných línií – nácvik hry Arthura Millera miestnym amatérskym divadelným spolkom Fairway a vážne ochorenie šéfovej vnučky, s ktorým je spojené zháňanie veľkej sumy peňazí na drahú liečbu prostredníctvom kampane Liek pre Poppy. Osadenstvo súboru pôsobí ako dobrá partia, s vervou a kreatívne sa pustí do organizovania charitatívnych akcií. Stav pacientky sa zhoršuje, mali by sa ponáhľať, sú zaniatení, ide o veľa.

Z formálneho hľadiska túto detektívku tvoria iba „písomnosti“, po celý čas nezaznie nijaká iná autorská reč, čitatelia majú k dispozícii iba prepisy mailovej či esemeskovej komunikácie medzi jednotlivými aktérmi príbehu, prípadne sem-tam nejaká pozvánka, zápisnica, program... Občas sa dozvieme, o čom si píšu advokátski koncipienti z právnickej kancelárie zastupujúcej jednu z postáv. A nič viac. Musíme sledovať, kto komu píše, kto je v kópii, kedy bola správa odoslaná. K zločinu nedochádza klasicky na začiatku, chýba aj tradičná postava vyšetrovateľky či vyšetrovateľa, o to väčšmi je však potrebné, aby sme sa aktivovali my, čitatelia. Vraví sa: sme vtiahnutí do deja. Falošné stopy, nejednoznačné argumentácie, úskoky, tie ne z minulosti... to všetko v knihe nájdete. A ešte priam spoločensko-kritický odtlačok súčasnej doby. Rýchlejšie a povrchnej.

Na prebale je citovaný kúsok z recenzie, uverejnenej v týždenníku Publishers Weekly: „Dôvtipne zosnovaná zápletka. Hallettová rafinovane vysýpa zložitý a kľukatý chodníček z chlebových omrvíniek, aby nás po ňom priviedla k poltuctu podozrivých. Zaručene tým poteší čitateľov, ktorí radi selektujú dôkazy, aby sa dopátrali k páchatelovi.“ Úplne súhlasím.

NOTA BENE

1 2023

Stĺpčky

27

NOTA BENE

1 2023

Pútnik

28

Druhá šanca

Mária Múhl

Na školskom dvore sa spolu hrajú dvaja albíni, chlapec s postihnutím rúk a dve zdravé deti. Nikto z nich nerieši, odkiaľ ostatní pochádzajú a akú majú farbu. Jedia rovnaké jedlo, nosia rovnaké uniformy, umývajú sa v rovnakej vode.

„Teraz sa v škole môžem pokojne pýtať na vyučovaní rôzne otázky a dostanem odpoveď. Predtým nás bolo v triede viac ako osemdesiat žiakov na jedného učiteľa,“ hovorí jedenástročný Fidel cestou taxíkom. Narodil sa v slume Kayaba v Nairobi, hlavnom meste Kene. Predtým chodil do štátnej školy. Dnes patrí medzi stovky detí, ktoré vďaka Slovenke Darii a jej manželovi Nicodemusovi Kimuli dostali druhú šancu na lepšie vzdelanie a hlavne nový život.

Taxikár Sam zastavuje auto na krajnici neďaleko skladov v južnej časti Nairobi. Odtiaľ kráčame pešo cez úzke uličky slumu. Deti sa tu hrajú kdekoľvek na zemi, do školy nechodia. Malé dievčatko práve ulo-

žilo spať plastovú bábiku vedľa veľkej mláky. Prekračujem úzky jarok mútnej vody. Začalo obdobie dažďov a cesty sú viac blatisté ako zvyčajne. Z jednoduchých plechových domcov sála teplo. Kayaba je jedna z tridsiatich častí veľkého slumu Mukuru, kde žije približne sedemstotisíc ľudí. Vôňa vzduchu v slume je ostrá, mieša sa tu pot množstva ľudí s výparmi z varenia.

Jedna izba

S dvomi deťmi z netradičnej školy St. Philip Neri Primary and Junior School a sociálnym pracovníkom Mosesom idem navštíviť ich rodiny a miesta, kde vyrastali. Najprv zasta-

vujeme u Stelly. Doma je len jej matka, bábätko a sesternica. V priestore bez okien, veľkom asi trikrát tri metre, spáva desať členov rodiny. „V tejto izbe som odrodila mojich osem detí,“ hrdo hovorí mama Stella. V Keni je zvykom oslovovať mamu podľa mena dieťaťa. „Prišli sme s mužom pred dvadsiatimi rokmi z Ugandy a nastahovali sme sa hneď sem. Ja vyrábam a predávam tekuté mydlo.“

Izba je obložená dvomi poschodovými posteľami, v každom kúte sú naskladané veci až po strop, nedá sa vyvetrať. Nedá sa tu poriadne ani otočiť, znemožňuje mi to malý stolík, ktorý zaberá posledné voľné centimetre. Na kúsku je vyhradený priestor na varenie v jednom hrn-

ci. Jedlo je tu jednoduché. Ráno sa pije len čaj s mliekom, na obed býva takmer vždy ugali, čo je hustá kukuričná kaša uvarená s vodou. Občas je k nej dusená zelenina. Večerajú málokedy. Chýba kúpeľňa či toaleta. Tie robia ľudia v domoch, kde majú viac miesta, a potom ich prenajímajú ostatným. O jednu kúpeľňu sa bežne delí päťdesiat rodín. Za sprchu sa platí štyri až osem centov, za toaletu osem až dvanásť. V slume nič nie je zadarmo. Nájom za obytný priestor je päť eur za menšiu izbu bez elektriny, desať za izbu s elektrinou. Nízke nájomné sú jedným z dôvodov, prečo veľa ľudí stále žije v slumoch.

Mama Stellu objíme, takéto dotyky vidieť u Keňanov výnimočne. Pribehla Stellina o dva roky staršia sestra. So smiechom utekajú medzi rozvešanú bielizeň. Počas našej návštevy si stihnú povedať aspoň pár viet. „Najviac ma baví tancovanie, ale chcela by som byť lekárkou,“ hovorí štvrtáčka, ktorá počas školského roku býva na internáte súkromnej školy St. Philip Neri v dedine Joska neďaleko Nairobi.

Nádej

Školu založila pred desiatimi rokmi Daria, rodáčka z Topoľčian, vďaka myšlienke svojho manžela, Keňana Nicka, a podpore Slovenskej agentúry

pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu Slovak Aid. „Máme záujem dať vzdelanie všetkým deťom bez rozdielu. Mnohé kvôli svojmu hendikepu či slabému sociálnemu zázemiu nemohli študovať. Naším cieľom je, aby mali detstvo, aké patrí všetkým deťom sveta,“ vysvetľuje Daria, ktorá v Afrike žije trinásť rokov. Pracuje na viacerých projektoch podporovaných aj Vysokou školou zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety a profesorom Vladimírom Krčméryom. „Snažíme sa vychovať generáciu, ktorá dokáže v budúcnosti riešiť problémy svojej krajiny. Aby vedeli pracovať so svojou komunitou, starali sa o rodiny a vytvorili, čo im nebolo dopriate.“

Škola má nevšedných študentov. Daria s celým tímom zamestnancov spája deti z marginalizovaných skupín, ako sú albíni, deti ulice, týrané deti, zdravotne hendikepované či deti zo zlých sociálnych podmienok s deťmi z lepších rodín. „Funguje to veľmi dobre. Deti neriešia, kto odkiaľ pochádza. Dospelí majú niekedy predsudky, ale prostredníctvom svojich detí a ich kamarátov sa naučia prijať deti, aké sú,“ hovorí o svojich skúsenostiach Daria. Vyštudovala sociálnu prácu a zdravotníctvo v Trnave. Dva dni po promóciách už sedela v lietadle smerom do Kene. Dlhodobu sa v Afrike venuje podvyživeným deťom, deťom ulice, pracuje pre zdra-

votnícke zariadenia. Spája komunity, hľadá riešenia.

Bez rozdielu

Za vysokou bránou školy v Joske je oáza pre deti. Záhony s kvetmi, farebné triedy, spoločná jedáleň, políčka so zeleninovými záhonmi. Okolo behajú veselé deti od škôlkarov až po deviatakov. Škola sa vďaka sponzorom a podpore Slovak Aid stále rozširuje. Jej súčasťou je zdravotnícke zariadenie pre žiakov aj ľudí z okolia. Poskytuje základné ošetrenia, poradenstvo pre tehotné a očkovania.

Každé dieťa má za sebou iný príbeh. Na veľkom školskom dvore sa spolu hrajú dvaja albíni, chlapec s postihnutím rúk a dve zdravé deti. Nikto z nich nerieši, odkiaľ ostatní pochádzajú a akú majú farbu. Jedia rovnaké jedlo, majú rovnaké uniformy, umývajú sa v rovnakej vode. V škole študuje šesťstošesťdesiat detí z takmer celej Kene. Jedna tretina žije celý rok na internáte. Ostatné denne dochádzajú. Sociálne slabšie deti majú plne hrazené štipendium formou adopcie na diaľku aj zo Slovenska, ostatné platia školné. „Stále chodia listy a balíčky od adoptívnych rodičov. Teraz sú tu fotografie čerstvých mladomanželov, malého psíka, list a kresba od dieťaťa či farebné ponožky s pastelkami. Nie-

NOTA BENE

1 2023

Pútnik

29

ktorí sponzori sa so svojimi deťmi stretli aj osobne. Jedni zobrali dieťa k moru,“ hovorí Daria. Podpora detí zaradených do programu nekončí len vzdelaním. Kupujú im oblečenie, platia vreckové, autobus, zdravotnú starostlivosť. Na Vianoce, keď idú za svojimi príbuznými či rodinami, dostanú balíček s jedlom, aby mohli prežiť pekné sviatky. „Niektorí nemajú kam ísť, tak sa im snažíme počas Vianoc a Veľkej noci zabezpečiť rodinné prostredie.“

Tvrdá realita

„Začínali sme s deťmi z ulice. Bola to naša prioritná skupina, mali sme s nimi najviac skúseností z iných projektov. Pridali sme sirotu a deti z komplikovaného rodinného prostredia, ale stále nám niečo chýbalo,“ vysvetľuje Daria. „Keňa urobila veľké pokroky v tolerancii detí s albinizmom, ale stále, najmä na vidieku, sú tieto deti segregované, strácajú sa, mortalita novorodencov – albínov je nevysvetliteľne vysoká. Zamával s nami jeden prípad. Prišiel k nám chlapec so starostom obce. Cestovali štyristopäťdesiat kilometrov. Rodina ho odvrhla a jediný, kto sa oňho ako-tak staral, bola jeho stará mama. Bála sa, že mu komunita ublíži, tak prespával v maštali so zvieratami. Chlapec nebol socializovaný, mal strach ukázať sa cez deň na verejnosti, jedol, čo jedli kravy, v noci chodieval kradnúť jedlo. Dnes je úspešným študentom. Jeho akademické výsledky síce nie sú výrazné, lebo mal veľa zanedbaného z detstva, ale je veľmi šikovný v karate a vyniká v kreslení. Je spokojný sám so sebou. Naučil sa svahilsky a učí sa komunikovať v angličtine. Sme radi, že sme mu mohli pomôcť.“

V škole je aj dieťa, ktoré rodičia priväzovali k posteli, lebo sa zaň hanbili. Nevedelo rozprávať. Našťastie ho v škole včas podchytili a teraz je z neho šikovný triťák. Veľa detí má za sebou rôzne traumy, sexuálne zneužívanie, týranie, život na ulici. Za pomoci školských psychológov sa žiaci boria so svojimi problémami a učia sa ich zvládať. „Niektoré deti odmalička vedeli, že doma nie je dosť jedla. Začali zbierať plastové fľaše, zistili, že vedia zarobiť pár centov, dostali sa medzi ďalšie deti a po čase zistili, že doma nikomu nechýbajú.

Každý z nich musí do skupiny niečo priniesť. Mnohých bili iné deti ulice alebo policajti. Keď sme sa ich pýtali, prečo fetujú lepidlo, odpovedali, že potom nemusia tri dni jesť alebo dokážu zjesť aj zhnité jedlo zo smetiska.“ Keňa je tvrdá krajina milých ľudí, vďačných za pomoc.

Zmena

Aj Fidel prespával na ulici a u príbuzných. Jeho rodina síce býva vo väčšej miestnosti, ale nemajú dosť miesta. V zadnej časti čistia ryby, ktoré matka predáva. Väčšina zo siedmich Fidelových súrodencov je už dospelá. On dnes rád hrá futbal a chce byť cestným inžinierom.

Po prašnej ceste, ktorá sa po nočnom daždi zmenila na výrazne šmyklavú, ideme na poslednú návštevu. K Abigail. Jej matka žije s dcérami v izbe, do ktorej jej prší. Synovia spia vo vedľajšej rozpadnutej plechovej budke na rozbitých posteliach s roztrhaným matracom. „Chodila som do štátnej školy, ale mama neplatila školné, tak ma často poslali domov. Väčšinu času som bola na ulici. Nemali sme žiadne jedlo. Často som bola hladná. Nemáme tu ani elektrinu. Do školy som sa musela stihnúť pripraviť do zotmenia,“ rozpráva sa neskôr v taxíku Abigail. Má siedmich súrodencov. Jej matka dokáže zarobiť jedno – tri eurá za týždeň. Prežíva vďaka charitám. Abigail najradšej číta knihy. Na internáte si užíva, že môže čítať aj po zotmení. Patrí medzi troch najlepších študentov v šiestom ročníku.

Teraz vidím spokojné deti pripravovať sa na záverečné vystúpenia na koniec školského roka. Malí predškóľáci majú promócie, čo je veľká slávnosť. Žiaci sa zabávajú a ich najväčšou starosťou je, aby si nepomýlili tanečné kroky. Nemusia sa báť, či a ako prežijú ďalší deň.

1 (str. 28) Deti neriešia farbu pleti ani hendikepy.

2 (str. 29) Život v biednych podmienkach slumu Mukuru.

3 Prípravy na školskú slávnosť. Chudobné deti sa vzdelávajú s bohatými.

4 Škola ponúka aj nové priateľstvá.

5 Fidelova matka sa živí predajom rýb.

6 V škole Joska chce dať deťom detstvo, ktoré predtým nemali.

7 Projekt školy podporila Slovenská republika z oficiálneho programu rozvojovej pomoci SlovakAid.

Vrátil sa, aby žil

 Dagmar Gurová Mária Mühl

Štrnásť rokov bol na ulici, prekonal ťažké úrazy, zbili ho a takmer umrel. O boji s alkoholom a o druhej šanci sme hovorili s predajcom Dudušom z Piešťan.

V bielej košeli a čiernych nohaviaciach pôsobí veľmi elegantne. „Všetci ma volajú Duduš, takto ma poznajú od Bratislavy až po Košice,“ predstavuje sa a podáva voľnú ruku. Druhou sa opiera o paličku, ktorá mu pomáha stáť aj na predajnom mieste. NOTA BENE predáva presne rok. Jeho rajón je pred Kauflandom v Novom Meste nad Váhom, ale býva v azylovom dome Domum v Piešťanoch. „Takmer každé ráno cestujem do Nového Mesta nad Váhom a večer som späť. Málokedy ostávam na izbe.“

Ťahá ho to medzi ľudí. „Mám veľa dobrých zákazníkov. Vďaka NOTA BENE sa mám s kým porozprávať. Často za mnou prídu ľudia, keď sú smutní, lebo ja ich rozveselím. Privediem ich na iné myšlienky. Hovoria mi: Duduš, keď ty budeš plakať, vtedy už bude naozaj zle.“

Aj jemu však občas býva ťažko, keď si spomenie, čo prežil. Pri práci na stavbe spadol z veľkej výšky a dlho bol v kóme. „Mysleli si, že sa nepreberiem. Dokázal som to, hoci som potom rok ležal a po úraze mi ostali zdravotné problémy.“ Dokopal ho muž v okovaných topánkach, ktorý naňho nahuckal aj svojho psa. Praskol mu vred, takmer zomrel.

„Bol som prvotriedny alkoholik, na mňa nikto nemal. Štrnásť rokov som žil na ulici. Zastávka Čachtická pri stanici v Novom Meste nad Váhom bola ako moja obývačka. Bol som tam v každom počasí, aj keď bolo mínus dvadsať. Spával som len pod dekou.“

Radost na každý deň

Viackrát bol na liečení, ale nepomohlo to. „Aby ste naozaj prestali piť, musí sa niečo zmeniť vo vašej

psychike,“ tvrdí. On tento prevratný moment zažil až vtedy, keď bol na tom zdravotne veľmi zle. Bol chudý, ubolený, zviechal sa z operácie a ľudia z okolia mu už nedávali veľké šance. „Prišla za mnou sestra a povedala mi, aby som viac nepil. Aby som začal bojovať. Zrazu mi to došlo, v hlave mi akoby všetko zapadlo na správne miesto. Víno som vylial a odvtedy nepijem. Ani len nealkoholické pivo. Už je to viac ako štyri roky,“ hovorí. „Na začiatku to bolo ťažké, ale zdvihol som sa z tej zeme tak, ako by nikto neveril.“

Veľmi ho ovplyvnil aj zážitok blízkej smrti. „Bol som už tam hore, ale povedali mi, že sa musím vrátiť a dokázať, že sa ešte dá žiť. Tak to teda robím.“

Každý deň si nájde niečo, čo ho poteší. Stačí už to, že ráno vstane z postele alebo stretne niekoho, s kým sa cíti dobre. „Mám okolo seba veľa dobrých ľudí. Chcem sa poďakovať všetkým, ktorí mi pomáhali ešte v časoch, keď som bol na ulici. Doniesli mi jedlo, nechali ma zohriať sa na benzínke alebo v obchode. Nezabudnem na všetkých zdravotníkov, ktorí sa o mňa starali a podporovali ma aj psychicky. A na moje herečky a krásavičky, ako ich volám, ktoré mi pomáhajú dodnes.“

Štedrosť sa vracia

Štedrosť druhých si vysvetľuje tým, že on sám bol vždy ochotný podeliť sa. Tak ho doma vychovali. Aj keď prijímal pomoc druhých, nespoliehal sa na ňu. „Kým som bol zdravý, pracoval som. Robil som napríklad v sklade, v technických službách, na stavbách. Keď som bol na ulici, snažil som sa privyrobiť si, ako sa dalo.

Napríklad som v zime odhrňal sneh. Teraz, keď už pracovať nemôžem, predávam NOTA BENE. Mám z toho dobrý pocit, lebo ľudia vidia, že sa nevzdávam a stále sa niečo snažím robiť.“

V Novom Meste nad Váhom žil rok v podnájme, ktorý mu pomohla zohnať kamarátka. Keď mu nájom skončil, útočisko našiel v Piešťanoch. „Z dôchodku si platím izbu v útulku. Bývame tam traja. Mám svoju posteľ, môžem sa osprchovať, oprat si veci,“ hovorí. „Zimy som si v živote zažil už dosť, preto si radšej priplatím. Je tu aj nocľaháreň. Neplatí sa za ňu, ale ráno treba odísť a otvárajú zase až večer. V útulku mám istotu, že budem mať kde hlavu skloniť, keby som potreboval ostať vnútri cez deň.“

Myslí aj na budúcnosť. V Novom Meste nad Váhom si podal žiadosť o sociálny byt, lebo zo svojho malého dôchodku by komerčné nájomné neutiahol. Predajom NOTA BENE si zarobí na základné veci pre život. „Nepotrebujem veľa. Nemám pre koho šetriť. Keď mi zvýši, kúpim niečo deťom, ktoré tu bývajú.“ V azylovom dome je popri útulku a nocľahárni aj domov pre osamelých rodičov. Žijú tu rodiny, ktoré sa ocitli v ťažkej situácii. „Deti za to nemôžu. Teším sa, že im môžem spraviť radosť,“ hovorí Duduš. Na Mikuláša nachystal pre všetkých dvadsať detí mikulášske balíčky.

Keď si potrebuje vylepšiť náladu, pustí si hudbu, zatancuje si, zaspieva. Pomáha mu aj jeho optimistická povaha. „Stále si pripadám ako mladý. Bavím sa. Hovorím, že nech je teraz čokoľvek, bude lepšie. Keď si pomyslím, čo som prežil, sem tam mi je do plaču. Bol to ťažký život, ale som tu. Žijem ďalej, bojujem, a už to je úspech.“

Silná a húževnatá

 Dagmar Gurová Mária Mühl

Energická Anka predáva NOTA BENE päť dní v týždni. Aj po sedemdesiatke sa musí pretĺkať po ubytovniach. Túži po súkromí, psíkovi a po vlastnej kúpeľni. Neúnavne pracuje na splnení svojho sna o garsónke.

Anka má rada výrazné farby, trblietavé doplnky, zaujímavé náušnice. Vždy je krásne zladená, ale to, ako žiari, súvisí hlavne s jej povahou. „Mám za sebou ťažký osud a napriek tomu mám stále chuť do života,“ hovorí. „Som východniarka z Košíc, môj otec bol maďarský Róm, energiu mám v krvi.“ Asi aj vďaka tomu pôsobí oveľa mladšie. Málokto by jej hádal sedemdesiatdva rokov. Životaschopnosť však nie je liekom na všetko. Anku niekedy stojí veľa síl, aby zvládla ďalší deň.

Osem rokov býva na ubytovni pre robotníkov a ľudí v ťažkej situácii, ktorí nemajú vlastné bývanie. Na malom priestore musia spolu vyjsť rozličné náture s rozličnými problémami. Niekedy si navzájom pomáhajú, no každý musí bojovať hlavne sám za seba. Prirodzene vznikajú napätia a konflikty. Anka hovorí, že musí byť neustále v strehu, čo je vyčerpávajúce. Tak ako na väčšine ubytovní, aj tu býva hlučno. Nočný pokoj často rušia zvýšené hlasy, ale aj zvuky z kúpeľne, ktorá susedí s Ankinou izbou.

Cena za izbu

„Nepoznám, čo je to spať celých osem hodín,“ hovorí. Spoločná kúpeľňa jej prekáža asi zo všetkého najviac. Nezvykla si na takéto narušenie súkromia. „Potrpím si na čistotu a poriadok. Aj preto je pre mňa ťažké zdieľať toto miesto s inými, ktorým je jedno, v akom stave ho zanechajú.“

Anka si platí izbu len pre seba. „Mám ju nádhorne zariadenú. Stále mením doplnky a robím vylepšenia.“ Nedávno napríklad vytapetovala skrine. Každú sobotu dôkladne upratuje. Kedysi rada varila. Jej recept na skvelú plnenú papriku sme zaradili aj do nášho kalendára, ktorý si môžete kúpiť od predajcov NOTA BENE. V poslednom čase je však na ubytovni tak plno, že na kuchynku by muse-

la čakať niekoľko hodín. Radšej si kúpi hotové jedlo. Minimálne na Vianoce však chutnou večerou urobí radosť aj svojim susedom, ktorí čakajú na jej vychýrenú kapustnicu. „Sú to starší ľudia, nevládzu variť. Niektorým by na slávnostné jedlo ani nevyšli peniaze.“

Za svoju izbu po novom platí 301 eur. „Predtým ma stála o 20 eur menej. Časť platím z vdovského, zvyšok z predaja časopisov. Z toho, čo zarobím, si musím ušetriť 70 eur na nájomné. Bojujem o každé euro.“

Nevzdáva sa

Anka sa dvakrát pokúšala získať mestský sociálny byt cez projekt dostupného bývania založeného na princípoch housing first - bývanie ako prvé. Keď to nevyšlo, spolu s našou kolegyňou, sociálnou pracovníčkou Belindou Fulierovou, začali hľadať iné riešenie, ktoré by ju konečne dostalo z ubytovne.

„Linde dôverujem, dobre si rozumie-me. Pomáha mi s prípravou na osobný bankrot, ktorým by som si vyriešila dlhy. Následne si vybavím dôchodok. Poslali by mi ho spätne za tri roky,“ vysvetľuje Anka. Verí, že s týmito peniazmi by si dokázala zaplatiť podnájom v garzónke na tri mesiace dopredu. Z dôchodku a vdovského by potom vždy vyskladal nájomné na dva mesiace. „Všetko to mám premyslené. Keby to vyšlo, mohla by som konečne mať aj vytúženého psíka, jorkšírskeho teriéra. Vyrastala som u starých rodičov, ktorí mali kone, kravičku. Odvtedy milujem zvieratá.“

Od žeriavu k časopisu

Zatiaľ si Anka zarába predajom NOTA BENE. Každé ráno sa ponáhla na svoje miesto pred nemocnicou na Antolskej. „Mám veľa dobrých zákazníkov. Poroprávame sa o všetkom možnom.

Navzájom si vylepšíme deň.“ Niektorí okoloidúci si však na nej vylievajú zlú náladu. Často si vypočuje nepríjemné poznámky. „Na ponížovanie som veľmi citlivá. Nenechám si skákať po hlave, ale už som sa naučila, ako zareagovať,“ hovorí. „Aj v tomto mi veľmi pomohla Linda. Zobrala som si jej slová k srdcu. Teraz takému človeku poprajem pekný deň a viac si ho nevšímam.“

Väčšina žien v Ankinom veku už nepracuje. Ona pre dlhy nemá inú možnosť ako predaj časopisu. Keby sa zamestnala, zárobok by jej zobral exekútor. „Roboty som sa nikdy nebála. Ako mladá som robila na žeriave, to bola výborná práca. Roky som pracovala v kuchyniach. Umývala som veľké kotle. Som maličká, tak mi pristavili rebrík, po ktorom som vliezla dovnútra a tak som ich čistila.“ Ešte nedávno skúšala nočnú brigádu, po ktorej šla hneď ráno predávať časopis. „Vydžala som to štyri mesiace. Platili mi 1,5 eura na hodinu, nedalo sa to zvládnuť.“

Na rovinu

Pre nás v NOTA BENE je dobrou správou to, že Anka má sny a robí všetko preto, aby si ich splnila. „Je veľmi silná a húževnatá. Obdivujem jej energiu,“ hovorí Linda. Je Ankinou sociálnou pracovníčkou viac ako tri roky. „Veríme si, rešpektujeme sa. Navzájom si hovoríme veci narovinu, aj keď sú ťažké. Anka sa veľa smeje, rada rozosmieva mňa aj mojich kolegov. Smiech niekedy strieda hnev a smútok, ale to k náročnej životnej situácii patrí.“

Anka by veľmi chcela odísť z ubytovne. „Je nebojácna, čo je pre ženu v jej veku a situácii výhodou a nutnosťou zároveň. Vie byť asertívna, ale na dôchodku by sa už nemala zaoberať hlučným a nehostinným prostredím ubytovne.“

NOTA BENE

1 2023

Portrét

34

NOTA BENE

1 2023

Portrét

35

S čistým štítom

 Dagmar Gurová Mária Mühl

Ivan prešiel osobným bankrotom a zbavil sa nahromadených dlhov. Vďaka tomu si začal platiť zdravotné poistenie a po šestnástich rokoch sa opäť dostal k lekárovi.

Ivan predáva NOTA BENE vyše desať rokov. Vystriedal niekoľko predajných miest, až sa udomácnil pri križovatke na Račianskom mýte. Hektické miesto mu vyhovuje. Aj v osobnom živote je rád aktívny, v pohybe. Cez týždeň býva na ubytovni v Bratislave. Na víkendy cestuje za priateľkou do Banskej Bystrice, u ktorej má trvalý pobyt. „Prešiel som skúšobnou lehotou,“ žartuje a potom už vážne dodá, že vo svojom živote urobil veľké zmeny.

„Mám za sebou osobný bankrot. Začal som si platiť zdravotné aj sociálne poistenie. Po šestnástich rokoch mám opäť všeobecného lekára, ktorý ma posielal na všetky možné vyšetrenia, aby som dobehol zameškané a zlepšil si zdravie.“

Ivana už dlhšie trápil zhoršený sluch. Načúvací prístroj si musel zaplatiť sám. Pre dlhy na zdravotnom poistení mal nárok len na nevyhnutné ošetrenie v prípade, že by mu šlo o život. „Teraz budem mať nový prístroj, presne prispôbosený na moje ucho,“ pochvaľuje si. Zlepšil sa mu aj zápal na nohe, ktorý si predtým mohol liečiť len voľnopredajnými mastičkami.

Prevratné zmeny

„Vďaka osobnému bankrotu začínam s čistým štítom. Platím si aj sociálne poistenie, aby som mal neskôr nárok na dôchodok. Chcem mať aspoň nejakú istotu na starobu. Mám to nastavené tak, že ak by som ochorel a nedokázal by som predávať časopis, dostanem nemocenské. Inak by som ostal bez peňazí a prišiel by som o bývanie.“

Ivanov jediný príjem je to, čo zarobí predajom NOTA BENE. Z toho si platí odvody, bežné potreby aj samostatnú izbu na ubytovni. „Zdravotne na tom nie som najlepšie a nechcem, aby bol

niekto pri tom, ako sa dávam dokopy. Navyše takto za mnou môže pricestovať aj partnerka.“

Ubytovne v Bratislave sú také drahé, že ceny za sólo izbu sa blížila komerčnému nájomnému za garsónku. Tento mesiac Ivan bude platiť 380 eur. „Rozhodol som sa hľadať podnájom v garsónke. Radšej ešte niečo pripláťm, ale konečne budem mať vlastnú kúpeľňu a skutočné súkromie.“ Verí, že to zvládne, lebo už dokáže šetriť. „Som hrdý, že som sa zbavil závislosti od hazardu. V mojom živote bol veľkým problémom, ale už dlhý čas je mimo mňa. Zobral som si do hlavy, že sa naučím hospodáriť s peniazmi. Predtým to bola katastrofa. Teraz mi z peňaženky odídu len na presne určené položky: bývanie, poisťovne, strava, partnerka, zdravie. Nemôžem ich použiť inde.“

K osobnému bankrotu ho dovedli veľké dlhy. „Je to veľmi dobrá vec pre ľudí, ktorí v minulosti spravili chybné rozhodnutia a sami by sa nedokázali vysporiadať s ich následkami. Mňa vychovávala ulica, rodičia skoro vôbec. Tam som sa učil, ako prežiť. Neriešil som dôsledky. Samozrejme, že ma nakoniec dobehli.“

Kvituje, že osobný bankrot má svoje podmienky. „Nemôžem si vytvoriť nový dlh, to je dobrá páka,“ hovorí a dodáva, že bez podpory našej kolegyne, sociálnej pracovníčky Lucie Frimmelovej, by do toho nešiel.

Vlastné rozhodnutie

„Lucka mi veľmi pomohla. Niekoľkokrát mi túto možnosť ponúkla, ale chcel som si to rozmyslieť. Ona mi na to dala priestor,“ spomína. „Čakali sme dosť dlho,“ objasňuje Lucia. „Áno, preto sa mi s tebou tak dobre pracuje,“ hovorí jej Ivan. „Poznáš ma, vieš, že keď na mňa

niekto tlačí, zablokujem sa a nikto a nič so mnou nepohne. Keď sa pre niečo rozhodnem, musí to vychádzať z môjho presvedčenia.“

Ivan sa celý život spoliehal sám na seba. V Lucii našiel človeka, s ktorým sa o svojich problémoch dokáže poradiť. „Porozprávame sa, a keď si to premyslím, pustíme sa do riešenia,“ opisuje Ivan.

Veľkým štartérom k prelomovým zmenám v jeho živote bola partnerka. „Sme spolu takmer tri roky. Predtým som mal vzťahy, v ktorých som všetko bral na seba. Robil som ramená, aby som ukázal, čo dokážem. To nebolo v poriadku. Teraz som našiel zázemie. Viem, že keby sa hocičo stalo, mám kam ísť. To je mojím motorom, aby som partnerku nesklamal. Aby videla, že nepoľavujem, dávam si hranice, som zodpovedný a prispievam do spoločnej kasy.“

Kedysi predával NOTA BENE od rána do neskorého poobedia. Teraz sa musí viac šetriť. Na svoje predajné miesto však nedá dopustiť. „Poznám tam veľa ľudí. S mnohými sa vídam pravidelne, ale nemáme čas, aby sme sa mohli porozprávať.“ Aj preto chcel, aby sa jeho príbeh dostal do časopisu. „Nemám čo skrývať. Dávam svoju kožu na trh, aby ľudia vedeli, od koho si časopis kupujú.“

Lucia hovorí, že Ivan má špecifický spôsob predaja. „Veľmi fascinujúci. Myslím, že taký štýl nikto iný nemá. Využíva svoje miesto na to, aby dal ľuďom niečo dobré zo seba.“ Robí žartíky. Teší sa, keď sa mu podarí vyvolať dobrú náladu, no dáva si pozor, aby to neprehnal. „Musím byť dobrým psychológom. Odhadnúť ľudí podľa toho, ako sa tvária. Sú rôzni a každý má inú povahu. S niektorými sa dá rozprávať, s inými nie, niekto je arogantný, robí ramená. Mne sa občas podarí naladiť úsmev aj u tých, ktorí sa tvária neprístupne.“

Nezostali sami

 Jana Čavojská

Po ruskom útoku na Ukrajinu sa mnohí Slováci zmobilizovali. Pomáhajú utečencom u nás a potrebné veci vozia aj za východnú hranicu... až k blízkosti frontovej línie.

Keď v roku 2014 obsadili ukrajinské mesto Luhansk aj s časťou oblasti proruskí separatisti a vyhlásili tam svoju republiku, celý región stratil všetku infraštruktúru vrátane hlavnej nemocnice. Najbližšia detská nemocnica bola vzdialená šesť hodín jazdy po veľmi zlej ceste. Vojenská technika rozbila asfalt natoľko, že bolo veľmi ťažké prevážať po nej pacientov. Mnohí do nemocnice ani nestihli prísť. Preto v roku 2016 začali budovať novú regionálnu nemocnicu v Lysyčansku.

Stratená nemocnica

S pomocou zo zahraničia sa podarilo postaviť veľké, moderné zariadenie. No kvôli ruskej agresii stratili ľudia nemocnicu po druhýkrát. Lysyčanskú totiž obsadili Rusi. „Lysyčanskú nemocnicu sme podporovali od začiatku a tím lekárov a ďalších ľudí, s ktorými sme spolupracovali, bol evakuovaný do Dnipra. Teraz pracujú v nemocniciach tam. Naďalej im chceme pomáhať,“ hovorí Anna Shvachka z organizácie Ukraine – Slovakia SOS, ktorú sme podporili časťou výťažku z predaja NOTA BENE. Náš finančný príspevok bude smerovať práve zdravotníckym zariadeniam pre deti. Organizácia sa zameriava hlavne na distribúciu zdravotníckeho materiálu do oblastí blízko frontovej línie, kde najviac treba vybavenie pre urgentnú medicínu.

Ukraine – Slovakia SOS, registrovaná v Kyjeve, a jej sesterská slovenská organizácia, občianske združenie Sme spolu, pracujú od roku 2014 – teda odvtedy, keď vojna na Ukrajine začala. Najprv pomáhali zraneným vojakom z Donbasu, ktorí prichádzali na Slovensko a ab-

solvovali tu liečbu a rehabilitácie. Potom začali voziť humanitárnu pomoc priamo na východ Ukrajiny. Vlni hneď 24. februára rozbehli výzvy na pomoc a zbierky. Onedlho putovali na Ukrajinu prvé potrebné veci. Dopravili tam aj pomoc, ktorú vyzbierala bratislavská mestská časť Nové Mesto, a to im ponúklo priestory pre komunitné centrum. Dnes tu fungujú vzdelávacie programy, kurzy slovenčiny a angličtiny pre deti aj dospelých, divadelný krúžok, šachový klub, podujatia pre seniorov, denné tábory pre tínedžerov. Utečenci z Ukrajiny tu môžu dostať psychologickú pomoc aj všetko poradenstvo, týkajúce sa integrácie na Slovensku. Komunitné centrum navštívi týždenne asi šesťsto ľudí.

Zachránené životy

„Ruská vojna na Ukrajine ohrozila hodnoty, ktorým veríme a ktoré dlhodobo žijeme. Na Ukrajine trpia a zomierajú ľudia aj za našu slobodu. Preto sme ani na chvíľu neváhali. Aj keby sme pomohli zachrániť hoci len jeden ľudský život, stojí to za to. A aj keď je naša pomoc malá, v každej kvapke vody je oceán,“ hovorí Ivan Sýkora z občianskeho združenia Berkat z Prievidze. Od prvého dňa vojny pomáhajú utečencom z Ukrajiny, ktorí prišli do mesta a okolia. V Bojniciach pôsobí už desať rokov doktor Lyubomyr Kletsco z Ukrajiny. Dostávali sa k nemu požiadavky na zdravotnícky materiál, ktorý tam zdravotníci nevyhnutne potrebovali. V Rivnom je zas Tatiana. Pochádza z Mariupola, odtiaľ ušla ešte v roku 2014. Jej manžel a manželka jej kamarátok bojovali a zahynuli na Donbase. Ony, vdovy po padlých vojakoch,

založili Veteránsky priestor. Teraz pomáhajú so zdravotníckym materiálom a organizujú aj tábory pre deti zabitých a nezvestných vojakov, ktoré deťom dokážu po psychickej stránke veľmi pomôcť. Všetky tieto aktivity podporuje aj Berkat.

Ivan Sýkora je podnikateľ a aj v časoch, keď bolo zdravotníckeho materiálu nedostatok, postupoval tak, ako by postupoval pri zháňaní výpočtovej techniky. A darilo sa mu. Spod zeme vyhrabal malé lekárničky, kvalitné turnikety či tlakové obvazy. Na Ukrajinu spolu s Veronikou Kotianovou posielajú aj tony trvanlivých potravín a momentálne prepotrebné generátory. Každý zachránený život za to stojí. „Mám výhodu, že vidím aj za roh, dokážem v predstihu definovať, čo bude najviac treba o pár týždňov, a dopredu to nakúpiť. Ak by sme začali zháňať peniaze, až keď potreba vznikne, ľudia by zomreli, kým by sa k nim pomoc dostala.“

Darujte generátor

Čakáte veľkú osobu, a príde drobnučká mladá žena. Eli Horsáková meria 156 centimetrov. Po Ukrajine cestovala roky, prvýkrát na náboženskú púť, potom za priateľstvami, ktoré na nej vznikli. Bola na Majdane, na Donbase a po vypuknutí vojny zohnala dvadsaťtriročnú dávku a začala voziť potrebné veci. Len čo naplní auto, vyrazí s ním niekam čo najbližšie k frontovej línii. Tam hovorí s ľuďmi, organizáciami, nemocnicami, zariadeniami pre seniorov o tom, čo potrebujú, a presne to sa im snaží priviezť. Aktuálne vozí generátory, ďalšie potrebné veci a vianočné pohľadnice do Charkovskej oblasti. Na Ukrajine

časť ľudí stále slávi sviatky a Nový rok v januári. Mnohí zostali opustení v chladných bytoch a pivniciach pod ruským ostreľovaním. Vlastnoručne vyrobenými pohľadnicami zo Slovenska im chce Eli ukázať, že niekto na nich predsa len myslí.

Je neúnavná. Momentálne presviedča kolektívy zamestnancov, aby sa poskladali na generátory a zachránili tak životy na Ukrajine. Pre jedného človeka je generátor drahý, no ak vyzbiera potrebnú sumu dvadsať kolegov, zrazu sa to dá... Eli kvôli Ukrajine obmedzila svoje podnikateľské aktivity. „Mám možnosť pomôcť. Tú krajinu poznám, hovorím jej jazykom. Toto je teraz moje miesto. Za mesiac som zohnala a doviezla dvadsať generátorov. Môžu zachrániť tisíce ľudí,“ hovorí.

Overuje si, komu pomoc poskytne. Veľa hovorí s pacientmi a klientami zariadení či organizácií, aby si bola istá, že poskytnuté veci využijú efektívne. A nevozí drevo do lesa – teda to, čo dostať, nakúpi aj priamo na Ukrajine. „Charkov som poznala už predtým. Bolo to krásne zelené, rozvíjajúce sa mesto. Na Saltivku, sídlisko, ktoré Rusi veľmi ostreľujú, som išla sama. Sama som to tam prežívala. Vystúpila som z auta, sadla som si na obrubník a rozmýšľala som, prečo to tam muselo takto dopadnúť. Potom som sa pýtala ľudí, ktorých som stretla, čo potrebujú. Napojila som sa na miestne dobrovoľníčky, tetušky, ktoré pomáhali ostatným. Zistila som, že majú teplú stravu od mesta, ale nemajú hygienické potreby. Tak som im šla nakúpiť mydlá a šampóny a doviezla som im ich. Žiaľ, nie všetci z tých, s ktorými som tam hovorila, prežili ďalšiu vlnu ruského ostreľovania.“

1 Anna Shvachka (tretia sprava) a jej kolegyně a kolega z komunitného centra.

2. Slávnostne oblečené ukrajinské dievčatá počas vystúpenia pre utečencov z Ukrajiny a ich slovenských priateľov.

3 Veronika Kotianová a Ivan Sýkora pomáhajú v Prievidzi aj na Ukrajine.

NOTA BENE

1 2023

Reportáž

38

NOTA BENE

1 2023

Reportáž

39

Heňa je naozaj takmer až neskutočná. Stačí pár minút s ňou a hneď svieti všade slnko.

Život je nádherný

Lucia Bucheňová

Alan Hyža

*Bez nôh je všetko ťažšie, ale hlava a srdiečko sa nezmenili.
Aj po dvojitej amputácii túži Heňa žiť. Nie prežívať.
Hoci jej naše zákony a normy nepomáhajú.*

„Myslíš, že to bude naposledy? Veď už pomaly nemajú čo zo mňa rezať,“ humorom sebe vlastným ma privíta Heňa. Napriek všetkému, čo si prežila, napriek stále viac a viac fatálnym amputáciám z nej srší láska, dobro a optimizmus. „Čo ti poviem, baví ma žiť.“

Henrieta. Prvýkrát sme o nej písali, keď pre trombózu prišla o ľavú nohu. Rezali ju postupne: prsty, pod kolenom, napokon sa takzvanej vysokej amputácii nevyhla. Bola však plná elánu, jej energia, pozitívny prístup k životu bol závideniahodný. Už vtedy však poznamenala: „Niečo sa deje aj s druhou nôžkou, mám čudné predtuchy.“

Bohužiaľ, nemýlila sa. Nestihla si poriadne ani natrénovať chôdzu s protézou. „Tak som sa tešila na život s jednou nohou normálnou a jednou šróbovacou! Nohy nefungovali, ale toto áno, a to je predsa základ života,“ ukáže na srdce a hlavu. Počas následných mesiacov jej opäť postupne, na štyrikrát, amputovali pravú nohu. Jeden prst, potom dva, následne posledné dva a potom časť chodila. „Nateraz koniec, ale psychicky som už nastavená, že toto nemusí byť konečná.“

Smiala sa, že z veľkosti 39 klesla na bábätkovskú 21. Prišiel však rok 2022. Bol zdrvivý. Fakt, že rok predtým sa jej rozpadlo už aj tak nefungujúce manželstvo, Heňa prehltna ťažko, ale ak má byť otec jej detí šťastný s inou, nech si teda ide. A pravá noha sa začala ozývať znova. „Keď som bola s dcérami dvojičkami u lekára a povedal mi, že amputácia sa blíži, rozplakala som sa. Bolo mi ľúto detí.“ Veď v 46 rokoch sa má predsa mama ešte starať o deti, jej baby majú len 16. Cítila nespravodlivosť. No rýchlo sa vzchopila. Fňukaním nič nedocieli. „Bol začiatok júla. Prosila som všetkých svätých, nech aspoň leto prežijem s nohou. Nech s dievčatami stihneme aspoň malé výlety. Nech ma nerežú v tých tropických teplách. A nech sa aspoň stihnem pripraviť na život bez nôh.“

Išla na to racionálne. Ak chcem žiť, aj pravá noha musí ísť preč. Pomohla by polohovacia posteľ. Nejaké zdravotné pomôcky, vďaka ktorým sa prehupne napríklad na toaletu. Hlavou jej behalo tisíc situácií, keď jej aj jedna noha so skráteným chodidlom veľmi pomohla. Keď sa vedela o ňu zaprieť, ruky posunúť na pevné miesto a farbavo, ale predsa sa nejako dostala tam, kam chcela. Hoc aj na ten poondiaty záchod. „Nebála som sa bolesti, strach mi naháňali práve tie konkrétne momenty, keď budem odkázaná na pomoc.“

Lenže na úradoch nepochodila. Aj keď vieš, že prídeš v najbližších týždňoch o druhú nohu, na nič nemáš nárok. Zákony nepustia. Nedávajú ti šancu prísť po fatálnom zákroku do zmierlivejšieho prostredia. „Povedali mi, že všetko sa môže začať vybavovať až po zákroku. Jediné, čo som dostala, boli tri najobjavnejšie držadlá na stenu.“

Leto 2022 prežila s nohou. V bolestiach, ku koncu augusta už pekelných. Prišiel druhý september, rozlúčila sa s nôžkou, myslela len na svoje deti a odviezli ju na sálu. Dva dni po amputácii mi poslala optimistickú správu: „Srdiečko, už mi zasa svieti slniečko.“ Robila si zo seba srandu, zabávala celý personál. Vie, že nemôže

prepadnúť lútosti a beznádeji. „Zožrali by ťa. A moje deti, moji blízki ma chcú takú, aká som bola aj s nohami. Fyzicky je všetko ťažšie, ale hlava a srdiečko sa nemôžu zmeniť. Život je nádherný, prekážky treba zdolávať a novým situáciám sa prispôbiť. Lebo ja nechcem prežívať, ja chcem žiť.“

Na vytúžený odlahčený vozík už nárok má. Konečne nebude sedieť na ťažkom sedemnásťkilovom, na ktorom sa jej hocikedy prepadli kolieska. Na polohovaciu posteľ nárok nemá. „Lebo nie som ležiak.“ Na zvýšený invalidný dôchodok nárok nemá tiež. „Bez jednej či dvoch nôh – je to jedno.“ Už nerieši na hlavu postavené normy a zákony, ktoré hendikepovanému komplikujú život. Musí riešiť každodenné detaily. „S dvoma kýptami sa už len tak ľahko niekam nedostanem. Treba si detailnejšie nastaviť logistiku. Kedy budem jesť, piť. Nesmie ma rozčúliť, že na stole je neporiadok. Pretože nič neurobím hneď. Som síce energická, ale zároveň musím byť trpezlivá. Trošku sa to síce bije, ale dá sa to zladiť,“ nežne sa usmeje Heňa, ktorej sa rana nehojí podľa normy. „Do stehov sa mi dostala infekcia, takže rana je otvorená, musí sa sama zahojiť. Potom sa mi tri – štyri mesiace bude tvoriť kýpeť. Nevzdávam sa však protéz. Teším sa na ne!“

Tvrdí, že už najbližší december by si mohla dať vianočný punč postojacky. A ideálne v hlavnom meste, kam by sa sama doviezla. Pretože Heňa je aktívna, sebestačná žena. Stále myslí na druhých. Aj posledné Vianoce robila balíčky pre seniorov, aby im skrášlila sviatky. Len už nemohla sadnúť do auta a odviezť škatule. Auto s automatickou prevodovkou jej je už nanič. Potrebuje ho prerobiť na ručné ovládanie. „Lenže 1 500 eur nemám šancu zohnať. Som invalidná dôchodkyňa bez nôh, ktorá baží po práci, ale najskôr sa musím doliečiť a skamarátiť s kýptom číslo dva. Auto bolo mojimi nohami, dávalo mi voľnosť, slobodu. Šialene rada sedím za volantom.“

Lúčime sa. Heňa ma povzbudzuje, aby som svoje problémy čo najskôr zvládla. „Oplatí sa žiť, ver mi,“ povie žena bez ľavej aj pravej nôžky. S úprimným úsmevom od ucha k uchu. Heni, klobúk dole!

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh Heni osloví. Aj Váš príspevok sa použije na prerobenie auta na ručné ovládanie. Ďakujeme!
Číslo účtu: 4040218205/3100 (Primabanka). IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Henrieta.

Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov NOTA BENE a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

autor: Pavol Surovec	preber sa k životu	kapustovitá zelenina	zn. ústnej vody	malý vytrvalý koník	Pomôcky: AIRON, DINAN	venuje	obec pri Komárne	nežnosť	milovník (zast.)	slovesný zápor		nasadil topánky	kút	slovko úcty v strednej Ázii
úkryt vojaka					meslo vo Francúzsku						hranica (lek.)			
1. časť tajničky											bočná strana			
ženské meno						slovko porozumenia					náplň ceruzky			
					rieka vo Francúzsku						sveťová strana			
	hromada	býv. talianske platidlo					okridlená bytosť						zvieracia noha	nehavice v tvare guli
		bifľoš (hov.)					zvieraci brloh							
Katedra štatistiky (skr.)			nástroj na štiepanie					vyhynutý dobytok				Lekárska komora		
			časť tenis. zápasu					preš				obruba		
starorímska bohyňa úrody				veľký dravý vták				hurhaj (kniž.)						
				tam				teba						
2. časť tajničky										3. časť tajničky				
druh mravca					americká vesmírna agentúra					st. zn. cigár				

„Naša veľkosť nespočíva ani tak v tom, že dokážeme pretvoriť svet, ako v tom, [...]“

— Mahátma Gándhí

Vylúštenie z minulého čísla: „Úspech nie je konečný, neúspech nie je fatálny. Odvaha [pokračovať je tá, ktorá sa počíta].“ — Winston Churchill

SUDOKU

		1			5	
2						6
		2	1			
	4				6	

				6		
6						4
			4			
3						
		1		2		

GRIDDLERS.NET

Kódex predajcu

- Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou pri predaji na viditeľnom mieste.
- Predajca predáva časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
- Predajca predáva časopisy na určenom predajnom mieste uvedenom na jeho preukaze.
- Predajca predáva časopisy za oficiálnu cenu uvedenú na titulnej strane časopisu.
- Predajca predáva časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
- Predajca sa zdržuje na predajnom mieste bez detí do 16 rokov.
- Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
- Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex kupujúceho

zostavil predajca NOTA BENE Peter Patrónsky

- Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
- Kupujte časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedenom na preukaze predajcu.
- Predajcu si starostlivo vyberte.
- Neplaťte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
- Zoberte si svoj zaplatený časopis.
- Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova predat.

Ďakujeme za vašu podporu. Šťastný nový rok 2023, plný dobrých správ, želá redakcia a predajcovia NOTA BENE a celé združenie Proti prúdu

- Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.

- Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri registrácii dostane 3 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,20 € a predáva za plnú sumu

2,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

- OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí,úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

- OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systematické a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Nina Beňová 0908434826 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905143651. Personalistika: Hana Hochel 0905440764. Finančný manažér: Igor Slaninka 0911209559. **Program NOTA BENE:** Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlečík 0907733388, Peter Kováč 0908229830, Róbert Olejár 0917526158, Zuzana Butkovská 0905952471. Sociálni pracovníci: koordinátorka Belinda Fulierová 0911654411, Erik Kapsdorfer 0905440946, Lucia Frimmelová 0905440878, Zuzana Olšinová 0915985640. **Program BÝVANIE NOTA BENE:** koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905595520, Rebeka Káploczka 0908268034, Mária Teleký 0905440887. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905812175. **Program ADVOKÁCIA:** Nina Beňová 0908434826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk. **Redakcia:** Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská, Redaktorka: Dagmar Gurová 0917337235, Grafický dizajn: Pavol Čejka, Jazyková korektúra: Miroslava K. Valová.

Mesačník NOTA BENE, 21. ročník, 1/2023. **Vydavateľ:** OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, www.notabene.sk. **IČO:** 360 68 781, IČ DPH: SK2021585731, **číslo účtu:** 266 34 750 14/ 1100 Tatrabanka, **IBAN:** SK 21 1100 0000 0026 6347 5014, **BIC (SWIFT):** TATRSKBX. **Registrácia** na MV SR dňa 20. 3. 2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISS N 1335-9169.

Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu NOTA BENE na Slovensku: **BRATISLAVA** (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Martin Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Viera Vávrová viera.vavrova@dzu.sk, 033/742 3827, **HOLIČ** (2009): Azylový dom Emauzy, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Hana Šafránková, 034 668 3110, emauzy.holic@gmail.com, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Martina Kochová Email: martina.kochova@charita-ke.sk, Mobil: +421910 842 182, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrová 57, 949 01 Nitra, Andrea Rončková, 0907 451 771, 037 652 30 28, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/ 772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAD** (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Erika Mižigárová, 0910 890 254, 052/772 4209, erika.mizigarova@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2017): Komunitné centrum Rómsky inštitút, n.o., K Satrej Tehelni 5/A, 080 01 Prešov, Mgr. Peter Németh, 0905 740 096, komunitneri@gmail.com, **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Mgr. Marek Fek, 0917 673 107, 0907 405 632, fekmarek@azet.sk, **TRENČÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juriček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com **TRNAVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Patrik Bellay, 0940 601 716, patrik.bellay@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPLOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 1578, chd.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Gabriela Huliaková, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com

NOTA BENE

1 2023

Proti prúdu

43

Nová kniha Zuzany Csontosovej
plná humoru, fantázie a dobrodružstva

Autorka
kníh Zatúlaný
gombík a Lebo
medved'

KÚPITE LEN U PREDAJCOV
NOTABENE

Vydanie knihy bolo realizované s finančnou podporou
Nadácie Slovenskej sporiteľne